

MONOGRAFIA ORAȘULUI PECICA

STUDIU ISTORIC PRELIMINAR ÎN VEDEREA FINALIZĂRII PUG PECICA, JUDEȚUL ARAD; 2014

Surse documentare

Cărți și articole

-Atlasul culturii populare a slovacilor din România, Editura Societății culturale și științifice „Ivan Krasko”, Nădlac 1998
-Bibliografia istorică a orașelor din România, Coord. V. Ciobanu, Judit Pal, Anda Lucia Spănu, Editura Academiei Române (CIOR), București, 2008
-Binder P., *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, „Studii de istorie a Banatului”, vol II, Timișoara 1970
-Blazovich László, *A Körös-Tisza-Maros-köz települései a középkorban*, Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 1996
-Borovszky Samu, *Csanád vármegye története*, vol. I-II, Budapest, 1897
-Călători străini despre Țările Române, vol I, București, Editura Științifică, 1968
-Ciuhandu Gheorghe, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940
-De-a lungul frontierei/ Határ mentén, Arad, 2005
-Fabian G., *Arad vármegye leirása historiai, geographiai és statisztikai tekintetben*, Buda, 1835
-Gheorghiu Teodor Octavian, *Locuirea tradițională rurală din zona Banat-Crișana (Elemente de istorie și morfologie; protecție și integrare)*, Editura Euro-bit, Timișoara, 2008
-Haán, Ludoviț, Zajác Daniel, *Dejepis starého i novoho Nadlaku*, Uniunea Democratică a Slovacilor și

Cehilor din România și S.C. „Slavia” S.A., Nădlac, 1994
-Hațegan Ioan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, ed. Almanahul Banatului, Timișoara, 1995, pp. 105-107
-Márki S., *Az aradi var története*, Budapest, 1898
-Monografia Pecica, coord. Constantin Cheveresan, Editura Concordia, Arad, 2007
-Parecz I., *Aradmegye es Aradvaros ismertetese*, Arad, 1871
-Plan de Amenajare a Teritoriului Județului Arad. Studiu Istoric, autor „Complexul Muzeal Arad”, coordonator dr. Peter Hügel, Arad, 2008
-Pug Pecica. Delimitare situri arheologice reperate în literatura de specialitate, Complexul Muzeal Arad, Arad, 2013
-Repertoriul arheologic al Mureșului inferior, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 1999
-Roz A., Geza K., *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Editura Complexului Muzeal Arad, Arad, 1997
-Rusu A.A., Hurezan G. P., *Biserici medievale din județul Arad*, Editura Complexului Muzeal Arad, Arad, 2000
-Szeberényi A., *Adatok Nagylak múltjához*, Budapest, 1892
-Țiucra Petru, Pribeagul, *Pietre rămase. Contribuții la Monografia județului Arad*, București, 1936, republicat de Editura Ramira, Arad, 2008

-Vesa Pavel, *Biserile de mir arădene între tradiție și modernitate*, Ed. Mirador, Arad, 2000
-Vesa Pavel, *Biserici de lemn de odinioară*, Editura Gutenberg, Arad, 1997
-„Ziridava”- colecția completă

Hărți și planuri

-Arhiva Complexului Muzeal Arad
-Arhivele Statului Arad- fond clișee
-Arhivele Statului București- fond clișee
-Az első katonai felmérés. Erdély és a Temesi bansag, DVD, ed. « Arcanum », Budapest, 2005
-Az első katonai felmérés. A Magyar Királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképwszelvényen 1782-1785, ed. « Arcanum », Budapest, 2004
-A Masodik katonai felmérés. A Magyar kiralsag és a Temesi bansag Negyfelbontasu, színes térképei-1819-1869, DVD, ed. « Arcanum », Budapest, 2005
-http://nelucraciun.wordpress.com/2011/11/23/harti-istorice-planuri-directoare-de-tragere-banat

DENUMIRI ALE ORAȘULUI ÎN DECURSUL ISTORIEI ȘI AȘEZĂRILE DISPĂRUTE DIN ZONA ORAȘULUI ȘI LOCALIZARE

Denumiri

-PECICA, PECHK, PETK, PECZKY, MAGYARPÉCSKA, RACZPÉCSKA, ROVINE, ROMÁNPÉCSKA
-ABONY, OBOYN, ABAN, ABON (localitate dispărută, posibil de a fi localizată în nordul orașului actual)
-AHTONMONUSTURA, AHTUNMONOSTOR, AJTONY (mănăstire și localitate dispărute, localizate îndeobște în punctul „Hăblău”- „Insula”)
-ALBERT PUSZTA (localitate dispărută)
-BABOS (localitate dispărută, localizabilă în nord-estul orașului actual)
-BASARAGA, POSOROG, BURSOROGH, BOZORAGH, BASARAGH (localitate dispărută, posibil de a fi localizată în nordul orașului actual)
-BÉLA PUSZTA (localitate dispărută)

-CUCA, CZUCZA, CSUCZA (localitate dispărută)
-FULGUDUS, FELGEDUS, GEDUS, FELSÖGÖDÖS (localitate sau localități dispărute, localizabile în vestul orașului actual, reper fiind actuala pădure Ghedoș)
-HODOSMONOSTURA (așezare și/sau mănăstire dispărută, localizate în zona Bodrogu Vechi și a mănăstirii Hodoș-Bodrog)
-IRANTA, EWRINTH, ERYNT, IRONDA, IRINTA (localitate dispărută)
-JÁSZPÉL, IAASPELY, PELY (localitate dispărută)
-HUDUS, KISHWDWS, KISHÓDOS (localitate dispărută, posibil de a fi fost în zona Bodrogu Vechi)
-KYNGED, KINGET (localitate dispărută)
-MARYAN, MORAN (localitate dispărută, localizabilă în estul orașului actual)
-MAYMATH (localitate dispărută, posibil de a fi localizată în nordul orașului actual)
-PERSÉK, PUERSEGH, PWRSEGH (așezare dispărută)
-POPI, PAPI, POPPIN (localitate dispărută, localizabilă în estul orașului actual, lângă Mureș, reper fiind actuala pădure Popin)
-SÂNTOMA, HODOSSZENTTAMÁS, ZENTHAMAS, SANCTUS THOMAS (localitate dispărută, localizabilă în estul orașului actual)
-SERIAN, SERYEN, SORJAN, HAGYSERJEN KISSERJEN, SCHIRIAN (localitate sau localități dispărute, posibil de a fi localizate în nordul imediat al orașului actual)
-SIONDA, ZYHUND, ANAZEHUND, SZIOND (așezare dispărută)
-ZEWLEWS, ZELEUS, SCELEUS, ÓZEWLEWS, NAGZEWLEWS (așezare dispărută)

Localizare

Orașul este așezat în Câmpia Mureșului, pe malul nordic al râului, la jumătatea distanței dintre Arad și graniță (Nădlac). Situl este orizontal și puternic marcat de rețeaua unor ape de suprafață rezultate din modificările (sistematizarea) cursului Mureșului din ultimele sute de ani. În sud și sud-est există arii importante de pădure specifică luncii Mureșului.

CRONOLOGIA EVENIMENTELOR URBANISTIC-ARHITECTURALE - ZONA PECICA

GENERALITĂȚI

Aria geografică corespunzătoare orașului Pecica este locuită din preistoria timpurie până astăzi, conform unei cronologii care, în mare măsură, corespunde cronologiei generale a teritoriului ce aparține interfluviilor Mureș, Timiș, Tisa. Întreaga istorie a zonei respective este doar parțial relevantă științific și va suporta, oricum, corecții importante viitoare. Mă refer la norul de așezări preistorice care sunt descoperite întâmplător și cercetate incomplet, la cele din perioada antică, geto-dacică și romană (despre acestea există importante informații privind așezarea fortificată asimilată Ziridavei, dar rămân în suspensie datele referitoare la posibila integrare a zonei în civilizația romană sau influențată de aceasta) și, mai ales, la istoria medievală. În această privință, remarc numărul extrem de mare de așezări documentate începând cu secolul XII în aria de referință a Pecicăi (cca 22-25 de localități), majoritatea dificil de localizat, precum și numărul mare de situri arheologice descoperite sau doar semnalate, cu urme materiale din Evul Mediu și dificil de pus în legătură cu localitățile documentate. Cercetările recente de-a lungul autostrăzii au scos la lumină noi informații care trebuie și ele corelate cu cele existente. În această perspectivă sunt de așteptat cercetări arheologice localizate în intravilanul Pecicăi, care să facă lumină asupra unora dintre aspectele esențiale ale evoluției medievale și a componentelor sale. Simpla semnalare a acestora este importantă pentru că îndeamnă la prudență în ceea ce privește atacarea (prin edificare sau amenajare) unor arii susceptibile de a adăposti vestigii arheologice. Această minimă precauție poate scuti mari sume de bani și economisi timp. De asemenea, în istoria așezării există numeroase date privitoare la feluritele aspecte ale devenirii așezării și comunității (comunităților) sale. Dintre ele am selectat datele sigure (verificate prin mai multe surse) și cele care au legătură cu subiectul acestei

cercetări, cele care informează asupra evenimentelor urbanistice și arhitecturale. Pentru ca informația să fie de tip deschis, cu posibilitatea de a fi permanent completată, voi utiliza, ca și în alte cazuri similare, tipul de bancă de date organizată conform surselor (istorice, arheologice, cartografice, arhitecturale etc.), cronologic, dar și faptic, marcând corespunzător, de pildă, acele evenimente care definesc urbanistic sau arhitectural orașul și componentele sale. Ele sunt organizate pe așezări (orașul actual și ariile locuite dispărute între timp), tocmai pentru a înlesni căutările și inserările de noi date.

INFORMAȚII ISTORICE; CRONOLOGIE (ISTORIE ÎN DATE)

Informații generale despre zona Pecica

- 102 d.Hr. - trupele romane distrug cetățile dacice de pe valea Mureșului, între care și cea de la Pecica
- 102 d.Hr. - prima pătrundere iazigă la est de Tisa, în Câmpia Aradului
- 103-104 - Decebal recucerește Câmpia Aradului de la iazigi
- 105-106 - al doilea război dacic al lui Traian; probabil sunt cucerite Câmpia Aradului și Crișana; datele referitoare la stăpânirea romană asupra acestui teritoriu sunt puține și relative
- 107-108 - atac iazig în zona Mureșului inferior, respins de guvernatorul Pannoniei Inferior, P. Aelius Hadrianus, care va fi viitorul împărat
- 118-119 - reorganizarea Daciei de către împăratul Hadrian lasă zona arădeană în afara provinciei; limesul coboară direct spre Dunăre
- 166-180 - „Războaiele marcomanice”; printre atacatorii provinciei Dacia, sunt și sarmații stabiliți pe Mureșul inferior și în Câmpia Aradului
- 180 - în virtutea păcii încheiate de împăratul Commodus cu barbarii, sarmaților iazigi li se permite să tranziteze Provincia Dacia de la vest la est folosind, probabil, drumul de-a lungul Mureșului
- 335 - vandalii, conduși de regele Visimar, care ocupau teritoriul dintre Mureș, Tisa și Criș, au fost înfrânți, pe malul Mureșului, de goții conduși de regele Geberich

- 358-359 - împăratul Constantius II îi înfrânge pe limiganți (*limigantes* = *limitis gentes*), dacii care apărau granița Sarmatiei cu Gothia, marcată de un sistem de valuri și șanțuri ce străbat și teritoriul arădean (zona Pecicăi era controlată de sarmați)
- 420-454 - stăpânirea hună
- 448/449 - Priscus din Panion, ambasador al împăratului bizantin Theodosius II la curtea lui Attila, trece prin zona Mureșului inferior unde întâlnește așezări stabile ale unei populații latinofone
- 472-568 - centrul de putere al gepizilor se află în interfluviul Mureș – Tisa – Criș
- 568-680 - Primul Kaganat Avar; zona Pecicăi se găsește în periferia estică a Caganatului
- 680-795 - Al doilea Kaganat Avar; zona aceasta este la limita teritoriului respectiv
- 795 - Carol cel Mare, sprijinit de longobarzi, distruge cel de-al doilea Kaganat Avar
- secolul X - zona este stăpânită de voievodul Glad
- începutul secolului XI - zona este stăpânită de voievodul Ahtum, urmașul lui Glad
- cca 1030 - Ahtum intră în conflict cu Cenad (Cinad, Sunad), catolicizat, intrat în slujba regelui Stefan; Ahtum este ucis în luptă și teritoriile sale îi sunt date lui Cenad

Informații directe despre Pecica⁸⁶

- 1241 - document: Pecica aparține Episcopiei Catolice de Cenad⁸⁷
- 1241 - în zona Peregului se dă o mare bătălie cu tătarii; locuitorii a 70 de sate refugiați acolo se luptă o săptămână cu tătarii, care îi înving
- 1329 - prima mențiune documentară (*vezi mai jos*)
- 1335 - apare documentar ca „Petk”⁸⁸; biserica catolică din Pecica (preot- Péter) aparținea Proto-popiatalui de Orod și plătea 7 gologani papalității; este prima mențiune documentară⁸⁹
- 1421 - în document apare sub forma „Pethk cum vade seu portu”, care implică existența unui port

⁸⁶ Majoritatea informațiilor sunt extrase din A. Roz, Geza K., *Dicționarul istoric...* pp. 188-198; cele controversate au trimiteri la note.

⁸⁷ Cf. *Monografie...* p. 119.

⁸⁸ „Petc”- cf. *Monografia...*, p. 119.

⁸⁹ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 106.

- pe Mureș (sau „Pesc” cf. *Monografie*); atunci Pecica este donată de regele Sigismund Episcopului de Cenad; o păstrează până în 1552, când zona devine otomană
- 1514 - este loc de vamă
- 1516- 1517, 1549 - noi menționări documentare
- 1517 - apare ca „Pecha” sau „Pechk”
- 1528 - călătorul german Hans Derschvam, călătorind pe Valea Mureșului, găsește la „Peck” un castel⁹⁰
- 1549 - apare în Arhiva Convenției de la Cluj-Mănăstur
- 1549 - Pecica și teritoriul ei sunt anexate Aradului
- 1552 - turcii ocupă zona Aradului, inclusiv Pecica, care apoi va face parte din Sandgeacul Gyula; familiile nobiliare maghiare își mențin domeniile în zonă: Bánrévy, Kastelanffy, Pongrácz, Duboczy, Besenyey, Nagy etc.
- 1552-1699 - în timpul ocupației otomane, numeroși unguri părăsesc zona; dispar localitățile: Abony, Basaraga, Csucs, Felgedus, Hodos-Monostura, Ironda, Sântoma, Sionda (cf. *Monografie*; informație corelabilă cu cronologiile așezărilor respective de mai jos)
- 1555, 1558, 1561, 1564 - apare în documente sub forma „Peczky” („Pecyk”)
- 1555 - Pecica este dăruită nobilului sârb Dimitrie Ovcearovici; altă variantă: anii 1557-1559⁹¹; de corelat cu informațiile privitoare la etapa otomană
- 1557-1558 - defter otoman: la Pecica sunt doar 10 case locuite (una probabil de catolici maghiari și restul de români și sârbi), care plătesc 5 sau 6 florini dare
- 1558-1559 - aparține Nahiei Arad
- 1559 - Pecica aparține cetății Gyula; căpitanul ce-

⁹⁰ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație...*, p. 107, informație care nu se regăsește în nici un alt document; verificând- în *Călători străini despre Țările Române*, vol I, București, 1968, p. 286- în relatarea lui Derschvam „De Hradeczin”, există o listă a cămărilor de sare din Transilvania, între care „Pescht” pe care editorul o traduce, conjunctural, prin Pesta. Castelul din „Pech”- tradus de editori prin Pecica - este amintit la p. 271 ca fiind al lui N., iar localizarea este corectă, între Arad și Cenad; prin urmare, călătorul este plauzibil să fi văzut castelul din Pecica, iar informația va trebui să fie verificată pe alte căi.

⁹¹ Cf. *Monografia...*, p. 466.

tății o ocupă spunând că este „fără stăpân”

- 1559-1590 - locuitorii Pecicăi plătesc dări și oțomanilor și episcopilor de Cenad
- 1560 - Pecica devine proprietatea episcopului Paulinus Péter Kaproncsai; conform documentelor, în acel moment în Pecica nu erau catolici
- 1564 - Pecica devine proprietatea episcopului György Bornemissza; el nu găsește în sat case noi, impozitabile
- 1567 - Pecica are 8 familii
- 1579 - Pecica are 21 de familii
- 1590 - Pecica devine proprietatea lui Pál Szegedi (episcop Szegedi Paulus); proprietatea este validată de Poarta Otomană
- 1597 - apare documentar sub forma „Peczky”- atunci, cetatea eliberată de sub turci este dăruită de domnitorul Zsigmond Báthori lui Segnyei Miklós
- 1633 - în Biserica Ortodoxă din Pecica este ales Episcopul Ineului, Longinus, din neamul Brâncovenilor⁹²
- 1643-1655 - satul aparține lui Dobózi Ferencz și Szel Mihály
- 1653, 1654 - apare documentar sub forma „Pétska”
- 1654 - Pecica aparține Episcopiei de Szeged; circulară a episcopului către săteni să-și plătească dările
- 1655 -la Pecica se naște sârbul Pero Iovanovici (Seghedinaț)- cel care va organiza revolta din 1735
- 1657 - apare sub forma „Péczka” („Petska” cf. *Monografie*)
- 1660 - dispute în legătură cu proprietatea asupra Pecicăi ; din cauza turcilor, nu se reglementează acest fapt
- 1665 - apare documentar sub forma „Pecskes alis Pecske”, reglementându-se parțial grafiile diferite
- 1686 - Pecica este pustiită de trupele otomane și tătare
- 1695 -există informații despre o veche biserică ortodoxă (pentru români și sârbi), în fosta comună Rovine -Pecica Maghiară (vatra satului era mai spre apus și în Dealul Viilor), în fosta casă a familiei Bolyos⁹³
- 1700 - din nou în document, apare ca : „Becskes

⁹² *Ibidem*, p. 141.

⁹³ *Ibidem*, pp. 141-142.

alias Becske”; este deja populată

- 1702 - Pecica este centru grăniceresc (pe linia Mureșului); motiv pentru care sunt aduși în zonă grăniceri sârbi; are 215 soldați; Pecica devine sediu de capitanat format din 15 localități
- 1720 - Pecica are statut de „Șanț”, cu 126 de familii plătitoare de impozite
- 1722 - „Pecska”, „Beczka”apare în documentele Arhivei Hofkammer din Viena
- 1723 - „Petschka” apare în Harta lui Mercy
- 1723 - are loc colonizarea ungurilor (țărani și meșteșugari); sunt scutiți de impozite timp de 6, respectiv 15 ani; colonizarea este coordonată de prefectul comitatului Arad, Mihály Lovász; Pecica Maghiară este ridicată la rangul de „târgușor”⁹⁴
- 1726 - Pecica intră în stăpânirea Ducelui de Modena, Rinaldo care aduce în Pecica un regiment de 100 de călăreți și 100 de infanteriști, conduși de 14 ofițeri și un căpitan; 124 de sate și puste, 5 târguri, un oraș; cca 300.000 de ha.; are loc și o mică colonizare cu italieni; spre sfârșitul secolului XIX domeniul revine Cămării Aulice de la Viena
- 1728 - la Pecica ia ființă un episcopat ortodox; sunt 227 de credincioși
- 1735 - Pecica este în centrul revoltei lui Peró Iovanovics (Seghedinaț)
- 1746 - apare sub forma „Pécska” în documentele Arhivei Hofkammer din Viena
- 1750 - din ordinul Mariei Teresia, Pecica este anexată Aradului
- 1751- se desființează granița militară
- 1751-1752 - au loc emigrări ale populației din Pecica în Ucraina, mai ales a sârbilor, ca urmare a înăbușirii revoltei lui Peró; pleacă cca 578 de persoane, rămân 36 de case sârbești
- 1752 - zona este demilitarizată; țăranii români, foști grăniceri, sunt transformați în iobagi
- 1752 - Pecica are 201 familii (cf. Ciuhandu); sunt 5 meșteșugari (cojocari, cizmari, morari, croitori) existau și mori de apă
- 1752 - noua așezare înființată în sudul Ucrainei de azi (Pecica), prin exodul sârbilor pecicani este înglobată teritoriului numit „Noua Serbie”, înființată de împărăteasa Elisaveta Petrovna a Rusiei

⁹⁴ *Ibidem*, p.173.

- mijlocul secolului XVIII - este menționată existența unei biserici de grădele (Sf. Nicolae), veche și ruinată
- 1752 - se ridică Clădirea Camerală la Pecica, cu ajutorul comunității românești (cf. Episcopului Sinesie Jivanovici)
- 1753- 1765 - are loc colonizarea maghiarilor- din Comitatul Heves- în total 420 de familii localizate pe terenul fertil din Rovine , românii și sârbii fiind siliți să se așeze spre est (cf. *Monografie*)
- 1752-1754 - se înființează Școala ortodoxă sârbă (atunci avea 30 de elevi) și este edificată clădirea școlii
- 1753 - se înființează Școala Românească
- 1753-1757 - se fac primele colonizări de slovaci
- 1755 - se ridică vechea Biserică Catolică, pe locul Bisericii Ortodoxe, demolată după mutarea comunității ortodoxe spre est (cf. *Monografie*); biserica se sfințește în 8 decembrie 1758
- 1757 - Pecica devine „târg-orășel”
- 1757, 13 noiembrie - Episcopul Sinesie Jivanovici înaintează cererea comunității ortodoxe către domnul de pământ să o ajute pentru ridicarea unei noi biserici; reiese din cerere că românii au repopulat așezarea după plecarea comunității sârbe (milițiilor sârbești)
- 1758 -la Pecica funcționează doi preoți ortodocși
- 1765 - se ridică Casa parohială catolică
- 1766 - Viena hotărăște separarea maghiarilor de români și sârbi; ia ființa Pecica Maghiară și Pecica Sârbească (Ráczpécska), numită ulterior Pecica Românească⁹⁵ - vezi mai jos, informația plasată la începutul secolului XIX
- 1769 - în timpul războiului austro-turc, în Pecica este amenajat un depozit militar de cereale și altul de nutreț; aici se țin câteodată, ședințele Consiliului de Război
- 1771, 1786 - conscripție: Pecica Maghiară are 165 familii; Pecica Română are 238 de familii
- 1773 - se ridică prima statuie din Pecica- Sf. Ioan de Nepomuk; inițial în piața din fața Cazinoului; în 1949 este mutată pe locul actual
- 1774 - este ridicată din cărămidă noua Biserică Ortodoxă, pe locul bisericii de astăzi

⁹⁵ *Monografia...*, pp.174 și 536.

- 1775 - se clădește Școala românească, pe locul casei actuale nr. 1463
- 1776-1777 - iconostasul bisericii este pictat de Ștefan Tenețki
- 1790, 10 iunie - se amenajează actualul cimitir
- 1791- în cele 4 clase primare ale Școlii românești sunt 30 de elevi; în Pecica erau cca 400 de copii de vârstă școlară
- 1793 - este consemnată jalba iobagilor din Pecica
- 1799 - contract urbarial între Curte și locuitorii Pecicăi; se creează condiții favorabile dezvoltării
- începutul secolului XIX - Pecica se împarte în „Pecica Maghiară” și „Ratz Pétska” (a ortodocșilor români și sârbi)⁹⁶ - de corelat cu informația din anul 1766
- 1800 - Pecica Maghiară are 6552 locuitori; Pecica Română are 5062 locuitori
- începutul secolului XIX - se construiește un depozit de cereale
- 1816/1819 - este consemnată breasla fierarilor, rotarilor, țesătorilor, cizmarilor și cojocarilor din Pecica
- 1818 - se ridică statuia Sf. Treimi cu acoperiș, în capătul str. Sf. Treime (nr. 409)
- 1820 - se edifică actuala clădire a Școlii Generale nr. 2 (inițial era restaurant și hotel); este transformată în școală în 1910
- 1823/1824 - la Școala românească sunt 70 de elevi
- 1827 - inundație de amploare
- 1828 - Pecica Maghiară are 878 familii de țăranii, 48 meșteșugari; Pecica Română are 804 de familii de țăranii și 34 meșteșugari
- 1830 - este consemnată Breasla croitorilor
- 1833 - epidemie de pestă; la încetarea molimei se ridică monumentul de lângă Moara Gizella; există și un monument din 2004
- 1834 - se clădește un nou local de Școală românească, cu două săli de clasă „Școala cea din oraș”; o alta ia ființă în cartierul „Muștra”, la nr. 1017 („Școala din afară”)
- 1834 -se clădește noul local al Școlii ortodoxe (informație de corelat cu precedentă)

⁹⁶ *Ibidem*, pp. 161-162.

- 1837 - Pecica Maghiară primește o pecete proprie- cf. *Monografi ei*
- 1838 - se ridică Primăria Pecicăi Maghiare (actualmente sediu de cabinete medicale)
- 1839 - este consemnată o breaslă mixtă
- 1839 - începe un vast program de regularizare a cursului Mureșului; i se taie 16 bucle; după, Mureșul devine navigabil (primul vapor cu aburi ajunge în dreptul Pecicăi în 1851)
- 1842 - Pecica avea 6920 de locuitori romano-catolici
- 1846 - Pecica Sârbească capătă pecete proprie (cf. *Monografie*)
- 1848 - diferite documente în care apare Pecica
- cca 1850 - se edifică prima școală din Pecica Maghiară, în piața Bisericii Catolice; acum este grădinița nr. 4
- 1851- Pecica Maghiară are 7052 locuitori; Pecica Română are 6670 locuitori
- 1852 - la Școala românescă sunt 200 de elevi
- 1857 - Pecica Maghiară are 7154 locuitori; Pecica Română are 6009 locuitori; sunt 300 de elevi români
- 1863 - din cauza unui uragan și a unui incendiu, Biserica Ortodoxă suferă mari stricăciuni; este refăcută în mare parte ulterior
- 1863 - secetă- sunt distruse culturi agricole, terenurile de pășunat etc.
- 1866 - se ridică Capela Catolică din cimitir
- 1867 - este momentul în care începe revigorarea economică; la Pecica se organizează licitații, pentru că cererea e mai mare decât oferta; se introduc noile tehnologii; dispar morile de apă
- 1868 - lege care reglementa înființarea școlilor din sălașe (în cele din Pecica Maghiară erau în 1918 6 școli-sălașe)
- 1869 - Pecica Maghiară are 7491 locuitori; Pecica Română are 6795 locuitori
- 1870 - se înființează Comunitatea religioasă evreiască; biserica va fi ridicată la scurt timp; va fi demolată în 1970
- 1871 - se ridică Școala de la nr. 963
- 1872 (1874) - după separarea ierarhică a bisericilor ortodoxe, sârbii își construiesc biserica proprie; atunci se edifică și Școala sârbească

- 1875 - este înființată Școala de hotar nr. 2 (în zona sălașelor); actuala fermă Bertók; altele: în 1882, 1885, 1904, 1906; în 1919 au fost numerotate (și-au pierdut numele originare)
- 1877 - se ridică clădirea mică a Școlii Generale nr. 2
- 1879 - se ridică Școala din Centru (1001); în 1901 se ridică a doua școală acolo
- 1880 - Pecica Maghiară are 7826 locuitori; Pecica Română are 7369 locuitori
- 1880 - se înființează Depozitul de lemne; în 1886 i se adaugă atelierul de cherestea
- 1880 - se ridică monumentul de la intersecția actualelor străzi 3 și 124 ; este renovat în 2004
- 1882 - ia ființă Cazinoul; este desființat în 1947
- 1882 - se edifică Școala Elementară Mixtă a Orașului de Sus (actuala Școala Primară nr. 2); i se adaugă locuința învățătorului
-1886- se înființează „Asociația industrială”
- 1886, 6 iunie - începe demolarea vechii Biserici Catolice
- 1886, 15 iulie - începe ridicare noii Biserici Catolice; stil neogotic, după proiectul echipei Ede Reiter (Timișoara) - Andor Halmay (Arad)
- 1887 - se termină ridicarea noii Biserici Catolice; este sfințită la 13 noiembrie
- 1888 - se edifică Sediul de plasă, Pretura, Judecătoria (azi „Centru de asistență”)
- 1889 - se înființează „Casa de Economii Pecica”
- 1890 - Pecica Maghiară are 8336 locuitori; Pecica Română are 7743 locuitori
- 1891 - mișcări sociale importante în zona Aradului- și la Pecica; anchete și represii
- 1892 - se ridică Școala Dragoș
-1893 - „Focul cel Mare”- ard Biserica și Școala sârbească
- 1894 - Biserica sârbească este reconstruită
- 1894 - la Pecica apare filiala Băncii „Cenădeana”
- 1896 - în Pecica Maghiară se înființează „Cercul Civic Independent din Pecica” cu scop cultural, sportiv, economic etc.
- 1896 - se edifică actuala clădire a Grădiniței cu Program Normal nr. 3
- 1897- Școala Sârbească este reconstruită
- 1897- în fața Casei notariale din Pecica Româ-

nă se forează și realizează fântâna „Momac”- i se adaugă recent o nouă fântână
- 1898 - se ridică Casa parohială catolică
- 1900 - Pecica Maghiară are 8284 locuitori, 83 case din cărămidă, 60 cu fundații de piatră și chirpici, 1443 din chirpici, 10 de lemn; Pecica Română are 8997 locuitori, 66 case din cărămidă, 24 cu fundații de piatră și chirpici, 1709 din chirpici, 4 de lemn
- 1901 - se construiește moara mare Gizella
- 1902 - se pietruiește drumul principal centru-gară
- 1903 - se construiește „Moara mică”; în 1912 aici se fabrică uleiul de floarea soarelui
- 1904 - se introduce iluminatul electric pe strada principală
- 1904 - se ridică actuala Școală Gh. Lazăr; va fi extinsă în 1950-1960
- 1907 - la Pecica apare un sindicat al muncitorilor agricoli
- 1907 - în fața Bisericii Catolice se ridică statuia Sf. Maria din Lourdes alături de altarul Sfintei Cruci
- 1908-1913 - mulți pecicani emigrează în America (1330, doar din Pecica Maghiară); în 1913 au emigrat 558 și s-au întors 375
- 1909 -se ridică Biserica Baptistă; va fi restaurată și transformată ulterior (1932, 1954, 1964, 1975)
- 1910 - Pecica Maghiară are 8064 locuitori, 107 case din cărămidă, 183 cu fundație din poatră și chirpici, 1471 de chirpici și 5 de lemn; Pecica Română are 9563 locuitori, 84 case din cărămidă, 227 cu fundație din piatră și chirpici, 1803 din chirpici și 2 din lemn
- 1911 - în Pecica Maghiară se forează cele două fântâni arteziene
- 1913 - apar documentar Magyarpécska și Ópécska
- 1914 -clădirea Școlii Primare nr. 3 din Pecica Maghiară este cumpărată de comună și transformată în școală
- 1915 - se înființează primul cinematograf din Pecica
- 1918, noiembrie - revoltă populară datorată modului în care au fost distribuite ajutoarele de război
- 400-500 de țărani români, maghiari, slovaci, sârbi atacă Primăria, notariatul, prăvăliile etc.
- perioada interbelică - în Pecica Română erau 410

sălașe; în Pecica Maghiară- 449 sălașe
- 1922 - Pecica Maghiară are 8110 locuitori; Pecica Română are 9563 locuitori
- 1923 -se înființează Parohia Greco-Catolică; funcționează într-o casă particulară; actuala biserică este ridicată în 2005 după proiectul arh. Octavian Muth
- 1923 - se ridică „Școala din Cocota”
- 1927 - Pecica Maghiară capătă numele de „Rovine”
- 1928 -se pavează str. Árpád și Iskola
- 1929-1931 - Biserica Ortodoxă Română este refăcută după proiectul arh. Konrad Richter din Timișoara; sunt înălțate zidurile navei, se edifică cele trei turnuri, balconul pentru cor etc.
- 1932 -Pecica este în mare pericol de inundație

Așezările din jurul Pecicăi (în ordine alfabetică)⁹⁷

Abony- posibil de a fi localizată în nordul (nord-vestul) orașului actual
- secolul XI -satul este în posesia familiei Ahtum⁹⁸
- începutul secolului XIV- satul trece în posesia regelui Carol Robert de Anjou; regele îl va dăruî unor apropiați
- cca 1315- regele dăruiește satul lui Petru Haznos
- 1329 - apare documentar sub forma „Oboyn”; dispăre Petru Haznos și sfertul cuvenit fetelor lui trece în stăpânirea familiei Nevna; atunci este consemnată și o biserică de piatră cu hramul Sf. Ioan Botezătorul⁹⁹
- către 1350 - satul este stăpânit de Posa de Zer, Laczk de Kerekegyhaz și nobilii de Serjen¹⁰⁰
- 1357 - apare documentar sub forma „Obun”; la 6 aprilie, Margareta, soția lui Ladislau Laczk de Rotunda Ecclesia (Kerekegyhaz), își dovedește drepturile seniorale asupra satului, în procesul cu nobilii de Serjen (care l-au stăpânit cândva înainte)
- 1409 - apare documentar sub forma „Abon”; la 25 iulie, regele Sigismund de Luxemburg soluționează

⁹⁷ Majoritatea informațiilor sunt extrase din A. Roz, Geza K., *Dicționarul istoric...*passim; cele controversate au trimiteri la note.

⁹⁸ I. Hațegan, *Cultură și civilizație...*p. 31.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 31.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 31.

litigiul dintre aceleași familii consemnate în 1357

- 1437, 1466 - este documentat din nou
- 1446 - satul Aban este încorporat marelui domeniu Turnu
- 1479 - apare sub forma „Aban”; atunci este vândut, cu tot cu domeniul Turnu
- 1483, 1499 - apare documentar sub forma „Abayn”
- cca. 1490 - satul ajunge în posesia lui Ioan Corvin, fiul natural al regelui Matia Corvin
- 1496, 21 septembrie - Ioan Corvin amintește numele iobagilor care locuiesc în Aban, în număr de cinci; sunt vânduți împreună cu satul, familiei Mâtnic, de origine română; calculând conform mărimii medii a familiei din Evul Mediu local, rezultă un număr total de cca 70-100 de persoane¹⁰¹
- 1520 - este documentat ca „Abon”
- 1533 - apare ca „oppidum”
- 1546 - apare ca „oppidum”
- până în cca 1550- satul aparține familiei Mâtnic care construiește aici o curte nobiliară, cu o eventuală capelă și întărituri¹⁰²
- 1552 - are 7 sesii iobăgești, aparținând domeniului Rhédey
- 1560 și 1561 - apare ca „oppidum”
- 1561 - are 7 porți
- 1553, 1558, 1560, 1564 - apare repetat în documente
- 1564 - are 4 porți și 1/4
- 1611- este distrus de turci; imediat după, apare ca pustă („terra deserta”), când principele transilvan Bethlen îl donează unui credincios
- 1723 - apare sub forma „Oban” în Harta lui Mercy- „pustă”
- 1757 - apare ca „Abony”- iarăși pustă
- 1754-1762 - apare în documente ca pustă
- 1913 - „Aban” este pustă lângă Pecica

- *Ahtonmonustura, Ajtony* - mănăstire și localitate dispărute, localizate îndeobște în punctul „Häbläu” (insulă)

- sfârșitul secolului X - începutul secolului XI - mănăstirea este întemeiată de Ahtun sau de către unul

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 32.

¹⁰² *Ibidem*, p. 32.

dintre urmașii lui; inițial ortodoxă, ulterior benedictină

- secolul XI - mormânt (inventar) care poate data prima edificare aici
- secolul XI-XII - incursiuni pecenege pe Valea Mureșului; produc sigur distrugeri mănăstirii¹⁰³
- secolul XII - datarea edificiului principal, ca urmare a planimetriei și plasticii decorative
- 1241 - invazia tătară- mănăstirea are de suferit în mod cert¹⁰⁴
- secolul XIII - după preluarea ansamblului de către Benedictini (probabil în acel secol), biserica se reedifică; rezultă un edificiu destul de amplu, cu fațadă apuseană cu două turnuri și detalii prețioase (mozaicuri, detalii de piatră etc.)
- 1329, 18 iunie - judele regal se adresează Capitlului de Cenad arătând că satele Ahtunmonustur și Serjen au fost reconfirmate lui Simion și Beke, fiii lui Dumitru din familia Zuhai, o ramură a familiei Ahtum
- 1329, 27 iunie - omul Capitlului de Cenad îi introduce pe cei doi în drepturile lor funciare
- 1329 - apare documentar sub forma „Hohtunmonustura”
- 1343 - apare sub forma „Ohtunmonustura”; reședința familiei Zuhai este aici (Grigore și Toma sunt numiți după localitatea de reședință- „de Ohtunmonostura”) ; aceasta presupune existența a cel puțin unei curți (curii) nobiliare, cu acareturi și eventual fortificații, capelă etc.¹⁰⁵
- cca 1350 - localitatea se pustiește, posibil din cauza plecării familiei nobiliare, către satele Serjen și Seleuș¹⁰⁶
- 1352 - este documentată ca „Achtun”
- 1355, decembrie - este menționată ca moșie („Ahtum Monustur”)
- secolul XV - ansamblul este distrus, probabil, ca urmare a schimbării cursului Mureșului

¹⁰³ I. Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 33; informația ar trebui corelată cu cele referitoare la etapele de edificare a bisericii.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 33; comentariu ca mai sus.

¹⁰⁵ I. Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 33; informația trebuie verificată documentar și eventual arheologic.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 34; informația trebuie verificată documentar și pe alte căi.

Albert Puszta

-1558-1579 - apare în conscripția otomană

Babo - localizabilă în nord-estul orașului actual

- 1232 - apare documentar
- 1456 - apare din nou documentar
- 1567-1579 - este pustă
- 1617 - aparține domeniului Cserepessy
- 1755-1764 - este documentat
- 1780-1864 - este documentat
- 1913 - apare ca pustă lângă Pecica

Basaraga - posibil de a fi localizată în nordul orașului actual și la vest de Turnu

- 1216-1222- aparține domeniului cetății Aradului¹⁰⁷
- 1217- act din Registrul din Oradea, în care Clement, fiul lui Ugui este locuitor al satului Basarag, aparținând Cetății Aradului
- 1217-1227- apare ca „terra” Basaraga¹⁰⁸
- 1232 - satul trece în proprietatea familiei Csáky
- 1241 - atacul tătar pustiește localitatea
- 1322 -este documentat sub forma „Posorogh” sau „Bozarak”
- 1332-1337 - în listele papale apare „sacerdos de Bozarak”, deci exista un preot și biserică
- 1333 - apare ca „Bozarak”
- 1337 -aparține domeniului Vezekényi (proprietar este Ștefan, fiul lui Konrad)¹⁰⁹
- 1341 - apare din nou în documente; la 25 ianuarie, Carol Robert de Anjou îi confirmă stăpânirea localității lui Ștefan, fiul lui Konrad
- 1360 - apare ca „Bozoragh” („Bozaragh”)
- 1407 - aparține domeniului Lépes
- 1448 și 1452 - este documentat ca „Basarath”
- 1454 - apare ca „Basaragh”
- 1464 - aparține domeniului Báthory
- 1511-1512- aparține domeniului Jaksich (Jakšić) din Nădlac

¹⁰⁷ Fiind vorba despre un document timpuriu, se referă mai mult ca sigur la Orod (Glogovăț- Vladimirescu de astăzi- vezi *Monografia Vladimirescu*, mai jos).

¹⁰⁸ „Busorog”- cf. I. Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 35, unde se comentează nuanța turanică a numelui- vezi „Basarab” din Țara Românească.

¹⁰⁹ I. Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 35.

- 1529 - în sat se naște Ioan Vitus de Basarag („Balsarat”) ; viitor om de cultură (medic și reformator religios) ; în același an are loc o incursiune pustiitoare a turcilor otomani (conduși de Bali Bei) în timpul căreia părinții lui sunt uciși, el este luat de familia Jakšić; localitatea este distrusă, locuitorii sunt luați în robie ; ulterior, așezarea se reface¹¹⁰
- 1550-1552 - lupte cu otomanii ; așezarea are din nou de suferit¹¹¹
- 1552, 1555, 1559, 1560, 1562, 1564 - „Basaragh” cu 10 sesii iobăgești ale domeniilor Pongács, Bánrévy și Kasztellánffy
- 1555 și 1559 - satul este stăpânit de familia Jakšić¹¹²
- 1558 - defter otoman; satul plătește beifului de Gyula 2 florini dare
- 1560 - satul este pustiu
- 1561- satul are 4 porți plătitoare de dări¹¹³
- 1562 - satul are 14 porți plătitoare de dări¹¹⁴
- 1563 - satul are 26 capi de familie plătitori de dări ; numărul real al familiilor plătitoare este mai mare, de 2-3 ori¹¹⁵
- 1564 - există doar 13 porți supuse dării, satul tinzând să dispară din cauza impunerilor feudale și luptelor din zonă¹¹⁶
- 1557, 1567, 1579 - are 13, respectiv 23 de familii¹¹⁷
- sfârșitul secolului XVI - satul reintră în stăpânirea principilor Transilvaniei, ca pustă; donat unor oameni credincioși lor
- 1607 - este prezent în documente din nou
- 1627 - este documentat din nou (în acel an începe să fie repopulat, inclusiv cu familii de sârbi)
- 1642 - apare în documente ca „Basaraga”
- 1647 - sunt consemnate 15-20 de familii¹¹⁸
- 1650, 1652, 1658, 1661- apare documentar

¹¹⁰ *Ibidem*, pp. 35 și 36.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 35.

¹¹² *Ibidem*, p. 35 ; vezi mai sus .

¹¹³ *Ibidem*, p. 35; vezi informațiile din 1557, 1567, 1579 de mai jos.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*, pp. 35-36.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 36.

¹¹⁷ A. Roz, K. Géza, *Dicționarul...* p. 191.

¹¹⁸ Cf. I. Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 36.

- după 1688, când încep luptele în zonă, satul se pustiește definitiv ; ulterior va fi documentat doar ca „pustă”¹¹⁹
- 1722 - „Pasaraga” are 6 sesii iobăgești
- 1741 - apare ca „Basaragh”
-1751- este „pusta” Basaraga
- 1767, 1772 - apare ca „pusta” Basaraga
- 1806 - „predium Basaraga” în harta lui Lipszky
- 1828 - „predium” Basaraga
- 1864 - este „pusta” Basaraga
- 1878 - este „pusta” Basaraga

Béla puszta

- 1567-1579 - apare documentar ca „pustă”

Cuca, Czucza, Csucza

- 1232 - apare documentar
- 1567, 1579 - apare ca pustă
- 1732 - apare ca pustă a domeniului Mutina
- 1742 - este predium
- 1755 -apare sb forma „Czucza”
- 1780-1864 - apare documentar
- 1913 - este „pusta” la Pecica

Fulgudus, Felgudus, Gedus, Gedes, Felsögödös - localizabile în vestul orașului actual, reper fiind actuala pădure Ghedoș

- 1206 - apare documentar ca „terra Fulgudus”¹²⁰
- începutul secolului XIII - satul apartine familie Csáky¹²¹
- 1230 - este documentat ca „Gedeus”
- 1237 - apare documentar pentru prima oară; la moartea lui Nicolae Csáky, satul revine fiilor ; atunci sunt amintiți 9 locuitori¹²²
- 1239 - satul este împărțit din nou între moștenitori
- 1266-1300 - apare ca „Felgedus” (sat nou apărut) probabil, ca urmare a exodului locuitorilor din timpul invaziei tătare din 1241, în acest interval, satul este stăpânit de comitele cumanilor din Banat, Pa-

*rabuch*¹²³

- 1333 - listele papale: „sacerdos de Felgedus”; exista un preot și biserică; preotul plătea 15 denari banali ca dijmă papalității; sumă destul de mare, arătând o relativă putere economică a comunității
- mijlocul secolului XIV - apare din nou ca „Gedes”, semn că se repopulase¹²⁴
- 1485 - apare ca „Gedes”
- 1487 - satul este stăpânit de Nicolae Belmoševic de Saswar și Recaş; îl stăpânește câteva decenii
- după 1514 – în urma răscoalei lui Gh. Doja, când o parte dintre țărani i se alătură, satul este distrus de nobilime; devine pustă¹²⁵
- 1720 - apare documentar din nou ca pustă
- 1764 - apar documentar „Alsógödös” și „Felsögödös”, ca două localități distincte
- 1913- apare ca pustă lângă Pecica

Hodosmonostura

- 1213 (retranscris în 1550) - apare documentar
- 1233 - este documentată
- 1293 - apare ca „Hodosmonostura iuxta fluvium morus”
- 1489 - aparține domeniului Czecey
- 1559/1564 – apare în documente
- 1567-1579 - mănăstirea are 3 călugări
- 1597 - ultima mențiune documentară

Hudus, Kishwdws, Kishódos, Kyshwdws

- 1247/1284 - apare documentar ca „Kyshwdws”
- 1256 - apare ca „Hudus”
- 1319/1323 - apare documentar ca „Kyshwdws”
- 1337, 1360 - apare documentar din nou
- 1471- apare ca Kishódos

Iranta, Ewrinth, Erynt, Ironda, Irinta, Erynth, Irint

- 1507, 1516 - apare documentar ca „Ewrinth”
- 1552-1561 - „Erynth” aparține domeniului Capitlului din Arad (Orod, probabil)
- 1647, 1650, 1651 - apare documentar
- 1682, 1688 - apare documentar
- 1722 - „Irint” are 6 sesii iobăgești

- 1744 - apare documentar
- 1769 - apare documentar
- 1787- apare ca „Irinta”
- 1913 - apare documentar ca „pusta Irinta”

Jáspél, laaspely, Pely

- 1317- apare documentar ca „terra deserta Pely”
- 1332-1337 - este documentat prin „sacerdos de Pely” –exista probabil o biserică, pentru care se plăteau dările (dijmele) către Papalitate
- 1348 - apare ca „Pely”
- 1487- apare documentar ca „lasspeel”
- 1495 - apare documentar
- 1506 - aparține cetății Seud
- 1510 - apare documentar ca Jaspél
- 1547 - este documentat
- 1552-1561 - are 27 sesii iobăgești și aparține domeniilor Ábrahámffy, Mágocsy, Pászthory, Radák și domeniului regal; este amintită împreună cu pus-tele Albert, Béla, Persék și Pongrácz
-1563, 1564 - apare documentar
-1557, 1567, 1579 - are 30, respectiv 69, respectiv 70 de familii
-1579 - apare ca „Jaspil”
-1642, 1647- aparține domeniului Dobozy
-1722 - apare ca „Pely”, cu 5 sesii iobăgești

Kynged, Kyngert, Gingith, Kyngeth; localizabil în nordul orașului, la vest de Turnu

- 1334 - apare documentar prin „sacerdos de Kyn-ged” ; exista probabil o biserică, pentru care se plă-teau dările către Papalitate
- 1360/1572 - apare ca „Kyngert”
- 1413 - apare documentar ca „Kynget”
- 1434 - aparține domeniului Herczegh
- 1439 - aparține domeniului Marczaly
- 1453 - apare documentar în Arhivele Statului din Nürnberg
- 1454 - aparține domeniului Hunyady
- 1463 - aparține domeniului Lábatlan
- 1495 - apare documentar
- 1530 - apare ca „Gingith”, în Arhiva Convenției de la Cluj-Mănăștur
- 1549 - este documentat ca „Kyngeth”
- 1552-1564 - „Kynget”are 6 sesii iobăgești ale do-

meniilor Dóczy, Zelénszky, Borowszky, Csanád
- 1567, 1579 - are 20, respectiv 26 de familii
- 1663 - apare documentar

Maryan, Marian, Moran, Maran, Maria - localizabilă în estul orașului actual

- 1214 - apare documentar
- 1332-1337- apare sub formele „Moran”, „Marian”, preot fiind Petru (lista dijmelor papale)
- 1396 - apare ca „Maryan”
- 1401- apare ca „Maryan”
- 1417- apare ca „Maryan”
- 1436 - „Marian” aparține domeniului Gerczegh
- 1446 - apare ca „Maryan”
- 1483 - apare documentar
- 1506 - apare ca „Maryan”
- 1552-1564 - are 16 sesii iobăgești ale domeniului Olcsarovity
- 1557, 1567, 1579 - are 18, respectiv 34 de familii
- 1597 - aparține domeniului Segnyey
- 1722 - apare ca „Maran”
- 1723 - este figurat în Harta lui Mercy
- 1755 - apare ca pustă
- 1910 - apare ca „pusta Maria” , cu 438 locuitori

Maymath, Maymut - posibil de a fi localizată în nor-dul orașului actual

- 1421- aparține domeniului Capitlului de Cenad
- 1553, 1558, 1559, 1560, 1563 - apare ca „May-math”
- 1567, 1579 - are 41, respectiv 16 familii
- 1597- aparține domeniului Segnyey
- 1607, 1617- aparține domeniului Cserepessy
- 1627 - apare documentar
- 1642, 1647- apare ca „Maymath”, „Maymut”, al domeniului Dobócy
- 1702 - apare documentar în Arhiva Capitlului de Esztergom
- 1755 - apare ca „Maymath”
- 1764 - apare ca „Maymath”
- 1765, 1766 - apare documentar

Persék, Puersegh, Pwrsegh, Perseegh, Perwegh

- 1371 - apare sub forma „Puersegh”
- 1400 - apare ca „Perseg”

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 36 ; vezi mai jos.

¹²⁰ A. Roz, K. Géza, *Dicționarul...*; vezi mai jos, la 1237.

¹²¹ I. Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 40.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ *Ibidem*, pp. 40, 41.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 40.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 41.

- 1406 - apare ca „Perseg”
- 1426 - apare ca „Perseeagh”
- 1444, 1446 - apare documentar ca „Perwegh”
- 1558-1564 - are 6 sesii iobăgești, ale domeniului Capitlului din Cenad și familiilor Keczer și Maksay
- 1567-1579 - apare ca pustă

Popi, Papi, Poppin, Popy, Papy, Poppiny - localizabilă în estul orașului actual, lângă Mureș, reper fiind actuala pădure Popi (Poppin)
- 1219 - apare ca „villa” domeniului ioaniților
- 1333-1335- la „Popi”, „Papy” apare documentar preotul Ioan; exista o biserică aici
- 1358 - apare ca „Popy” în arhiva Vaticanului
- 1434 - „oppidum Papy” aparține Domeniului Regal și apoi, domeniului Hunyady
- 1435 - apare documentar
- 1439 - apare ca „possessio Papi”
- 1451- apare ca „Papi” în Arhivele Statului Nürnberg
- 1452 - este a domeniului Hunyady, apoi regal
- 1519 - apare ca „Papi”
- 1552-1564 - „Papi” are 9 sesii iobăgești ale domeniului Földváry
- 1567-1579 - are 24, respectiv 13 familii
- 1597, 1642, 1647- aparține domeniilor Segnyeym apoi Dobóczy
- 1667 - apare documentar
- 1755 - apare documentar ca „Poppiny”
- 1864 - apare „Pusta Poppin”
- 1913- apare ca „Papi”

Sântoma, Hódoszenttamás, Zenthamas, Sanctus Thomas - localizabilă în estul orașului actual
- 1334 - apare ca „plebanie”
- 1485 - apare documentar
- 1643- apare ca pustă a domeniului Rácz
- 1652 - aparține domeniului Dobóczy
- 1656 - aparține domeniului Szentandrásy
- 1722 - este pustă ararială
- 1742 - aici sunt consemnați grăniceri
- 1828 - are 23 de familii
- 1851- are 380 de locuitori
- 1913- apare ca „Pécskaszenttamás”

Serian, Seryen, Sorjan, Nagyserjen, Kisserjen, Nagyseryen, Kisseryen, Schirian - posibil de a fi localizate în nordul imediat al orașului actual sau la nord-vest de el
- 1232/1329 - apare ca „possessio Seryen, Serian”
- 1352 - apare ca „Seryen”¹²⁶
- 1409 - apare ca „Seryen”
- începutul secolului XV - este stăpânit de familiei Orros de Suha, devenită „de Seryen”¹²⁷
- 1444 - apare ca „Kysseryen”
- 1450 - apare documentar
- 1456 - apare documentar ca „Kysseryen” (prima mențiune documentară)¹²⁸
- 1470 - este documentat
- 1489 - apare ca „Nagyserjen”
- 1519 - unul dintre vicetrezorierii regali primește satul „Kysseryen”; își construiește aici o curie, unde locuiește cu toată familia¹²⁹
- 1526 - apare documentar în Arhiva Primatului de Esztergom
- 1537 - apare ca „Seryen”
- 1550-1552- lupte locale; satul este aproape părăsit de locuitori
- 1557-1558 - defter otoman- aici locuiesc 5 capi de familie (13 case)¹³⁰
- 1560 - în Sirianul Mic sunt doar 3 porți
- 1561-1564 - satul aparține din nou unor familii nobiliare; este împărțit în 3 părți (una cu 2 porți supuse dării, a doua cu 3 porți și a treia pustie)¹³¹
- 1563, 1564 - apar „Kysseryen”, „Nagyseryen”, cu 3 sesii ale domeniilor Serjény, Borovszky, Csanád¹³²
- 1557, 1567, 1579 - are 5, respectiv 4, respectiv 21 de familii¹³³
- 1597 - apare ca „Sorjan”- este dăruit de principe unui apropiat
- 1647 - apare documentar; este din nou dăruit

¹²⁶ Corect este „Nagyseryen”, făcând parte din domeniul descendenților lui Ahtum, cf. I. Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 54.

¹²⁷ I. Hațegan, *Cultură și civilizație...* p. 54.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 55.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 55.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² A. Roz, K. Géza, *Dicționarul...* p. 196.

¹³³ *Ibidem*.

- 1662 - satul este dăruit de principe unui apropiat
- 1663 - apare ca „Schirian”
- 1764 - apare „predium Siriany”

Sionda, Zyhund, Anazehund, Sziond; localizabil în nordul orașului, la vest de Turnu
- 1230-1232-apare documentar pentru prima oară ca „Anazehund”, în domeniul Castrului de Arad
- 1437-1446 - aparține domeniului Herczegh
- 1441 - apare ca „Zyhan”
- 1454 - „Zyhond” aparține domeniului Hunyady
- 1456 - apare documentar
- 1458, 1463 - aparține domeniilor Varsányi și Csiray
- 1536 - apare documentar în Arhiva Convenției de la Cluj-Mănăstur
- 1539 - apare documentar în Arhiva Convenției de la Cluj-Mănăstur
- 1556, 1559, 1560, 1564 - apar documentar „Zihonta”, Szionda”, ale domeniului Episcopului de Cenad
- 1557, 1567, 1579, are 5, respectiv 6, respectiv 36 de familii
- 1590 - apare în Arhiva Episcopiei de Cenad
- 1640 - apare în Arhiva Episcopiei de Cenad
- 1650, 1653 - apare ca „Szihony”
- 1662 - apare ca „Sziond”
- 1689 - apare ca „Sziond”
- 1702 - apare în Arhiva Capitlului de Esztergom
- 1722, 1754 - are 6 sesii părăsite (Arhiva Hofkammer, Viena)
- 1800 - are 24 de familii
- 1806 - apare ca „predium Sziond”, în harta lui Lipszky
- 1828 - are 2 familii de jeleri
- 1910-1913 - are 710 locuitori

Zewlews, Zeuleus, Zevlevs, Sceleus, Scelews, Ózewlews, Nagzewlews, Középsőszöllös, Egházaszewlews (așezare dispărută, localizabilă în vestul Pecicăi)

- 1183 - apare documentar
- 1217 - apare ca „Zeuleus”
- 1230 - apare documentar
- 1231- apare ca „Sceleus”
- 1304 - apare documentar sub forma „Zeuleus”

- 1324, 1329 - apare sub formele „Zevlevs”, „Ozewlews”, „Egházaszewlews”
- 1331 - apare ca „Zeuleus”
- 1332 - apare ca „Ózewlews”
- 1333-1337 - apare ca „Zewlews”
- 1346 - apare documentar
- 1352 - apare documentar
- 1355- apare documentar
- 1356 - apare documentar
- 1359 - apare documentar sub forma „Scelews”
- 1393 - apare documentar
- 1409 - apare ca „Zeuleus”
- 1444 - apare ca „Zewlews”
- 1465, 1470, 1473, 1499 - aparține domeniilor Diernessy, Mezögnány, Muthnoky, Dóczy
- 1479 - apare documentar
- 1494 - apare ca „Naghzewles”
- 1503 - apare ca „Naghzewlews”
- 1515 - este numit „Zewlews”
- 1519-1520 - este numit „Zewlews”, în domeniul Dóczy
- 1526 - apare documentar
- 1555-1564 - apare ca „Szöllös”
- 1567, 1579 - apare ca „Velike Seleus”
- 1597- apare ca „Szöllös”
- 1642-1647, 1662 - apare ca „Szöllös”
- 1665 - apare în documente
- 1688 - apare ca „Szöllös”
- 1723 - apare în harta lui Mercy
- 1755 - este numit „Középsőszöllös”
- 1764 - apare ca predium

INFORMAȚII ARHEOLOGICE¹³⁴

- Epoca Neolitică (Cultura Starcevo-Criș) - *urme de așezare* descoperite în punctul „Forgaci” (la cca 5 km est de așezare)¹³⁵
- Epoca Eneolitică - săpături din 1989 au concluzionat că în punctul „Forgaci” există o *așezare fortificată* cu două niveluri de locuire aparținând culturii „Bodrogkeresztúr”¹³⁶

¹³⁴ Majoritatea informațiilor sunt extrase din *Pug Pecica. Delimitare situri arheologice reperate în literatura de specialitate*, Complexul Muzeal Arad, Arad, 2013; voi face trimiteri la note doar pentru cele care sunt altfel localizate sau nu sunt cercetate de muzeu.

¹³⁵ *Repertoriul arheologic...* p. 98.

¹³⁶ *Ibidem*.

- Epoca Eneolitică - *fragmente ceramice* descoperite la 1 km vest de „Forgaci”, în dreptul km 13 al șoselei Arad-Pecica¹³⁷

- preistorie - *sit arheologic* în punctul „Forgaci Sit 4”

- preistorie - *sit arheologic* descoperit în „Forgaci-Sit 8”

- preistorie - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 4”

- preistorie - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 5”

- preistorie - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 12”

- preistorie - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 13”

- Epoca Aramei - *sit arheologic* descoperit și parțial cercetat în punctul „Cărmidăria C.A.P. Ogorul”¹³⁸

- Epoca Aramei - *sit arheologic* în punctul „Forgaci Sit 1”- cultura „Bodrogheresztúr” (două niveluri)¹³⁹

- Epoca Aramei - *așezare* descoperită în punctul „Autostrada- Sit 15” (cf. Studiu arheologic)

- Epoca Bronzului - *așezare* descoperită în punctul „Autostrada- Sit 15”

- Epoca Bronzului - *sit arheologic* descoperit și parțial cercetat în punctul „Cărmidăria C.A.P. Ogorul”¹⁴⁰

- Epoca Bronzului - *fragmente ceramice* descoperite la 1 km vest de „Forgaci”, în dreptul km 13 al șoselei Arad-Pecica¹⁴¹

- Epoca Bronzului - *așezare fortificată a culturii Periam-Pecica* descoperită în punctul „Șanțul Mare” (*tell prelung*), cu 8 niveluri; așezarea durează până la sfârșitul Epocii Bronzului¹⁴²

- Epoca Bronzului - *urme materiale* descoperite în punctul „Pruniște” (în apropiere de „Șanțul Mare”)¹⁴³

- Epoca Bronzului - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 14”

137 *Ibidem.*

138 *Ibidem.*

139 *Ibidem.* și *Studiul arheologic...*punctul „Forgaci Sit 1”.

140 *Repertoriul arheologic...*p. 98.

141 *Ibidem*, p. 98.

142 *Repertoriul arheologic...*pp. 93-96.

143 *Ibidem*, p. 96.

- Epoca Bronzului - *incintă de cca 40 ha* descoperită în „Terasa Nordică Sit 17”

- Epoca Bronzului (Cultura Baden) - *depozit de bronzuri* descoperit în punctul „Între Vii” (cca 1,5 km vest de localitate, spre Nădlac), împreună cu materiale mai noi¹⁴⁴

- Epoca Bronzului - *așezare* descoperită în punctul „Autostrada- Sit 18”

- Epoca Bronzului - *așezare* descoperită și cercetată în punctul „Autostrada- Sit 14”

- Epoca Bronzului târziu - *depozit de bronzuri* și aur descoperit la cca 1 km vest de gară¹⁴⁵

- Epoca Bronzului târziu - *sit arheologic* în punctul „Forgaci Sit 1”

- Epoca Bronzului târziu - *sit arheologic* în punctul „Terasa sudică- în vii”

- Epoca Bronzului (mijlocie) - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 15”

- Epoca Hallstatt - *fragmente ceramice* descoperite la 1 km vest de „Forgaci”, în dreptul km 13 al șoselei Arad-Pecica¹⁴⁶

- Epoca Hallstatt - *fragmente ceramice* descoperite la intersecția șoselei spre Bodrog cu cea principală¹⁴⁷

- Epoca Hallstatt - *așezare fortificată* descoperită în punctul „Șanțul Mic” (la cca 2 km de „Șanțul Mare”)¹⁴⁸

- secolele III-I î.Hr.-II d.Hr.- *așezare dacică fortificată* (considerată a fi *Ziridava*) care suprapune așezarea Epocii bronzului în punctul „Șanțul Mare”¹⁴⁹

- Epoca Dacică - *vestigii arheologice* descoperite în punctul „Hăblău” (cca 11 km vest de Pecica), pe malul Mureșului¹⁵⁰

- 119-271 d.Hr.- este descoperită o *așezare sarmatică*, spre vest de Pecica, în zona Nădlacului; în proximitate, la Pecica continuă să funcționeze importanta așezare dacică (Ziridava?)

- secolele II-III d.Hr. - *urme de așezare* descoperite

144 *Ibidem*, p. 97.

145 *Ibidem*, p. 97.

146 *Ibidem*, p. 98.

147 *Ibidem.*

148 *Ibidem*, p. 97.

149 *Repertoriul arheologic...*pp. 93-96.

150 *Ibidem*, p. 98.

la est de Cărmidărie (terra sigillata)¹⁵¹

- secolele II-III d.Hr.- *morminte sarmatice* descoperite în punctul „Fabrica de cărmidă”¹⁵²

- 568-680 - Primul Caganat avar; cele mai apropiate descoperiri arheologice: Felnac și Șeitîn

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 4”

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 5”

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 6”

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 7”

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 9”

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 10”

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 11”

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 12”

- secolele III-IV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 13”

- secolele III-IV d.Hr. - *așezare* descoperită în punctul „Autostrada- Sit 18”

- secolele III-IV d.Hr. - *așezare* descoperită în punctul „Autostrada- Sit 17”

- secolele III-IV d.Hr. - *așezare* descoperită în punctul „Autostrada- Sit 15”

- secolele III-IV d.Hr. - *sit arheologic* descoperit și parțial cercetat în punctul „Cărmidăria C.A.P. Ogorul”¹⁵³

- secolele III-IV d.Hr. - *așezare* descoperită la nord de „Forgaci”, lângă fosta fermă 13 IAS Pecica¹⁵⁴

- secolele III-IV d.Hr. - *sit arheologic* descoperit în „Forgaci- Sit 6- la cca. 750 metri N-E de fermă

- secolele III-IV d.Hr. - *așezare* descoperită în „Forgaci- Sit 7”

- secolele III-IV - *fragmente ceramice* descoperite la intersecția șoselei spre Bodrog cu cea principală¹⁵⁵

151 *Ibidem.*

152 *Ibidem*, p. 97.

153 *Ibidem*, p. 98.

154 *Ibidem*,.

155 *Ibidem.*

- secolele III-IV- *fragmente ceramice* descoperite la sud-vest de Hanul „La Răscruce”¹⁵⁶

- secolele III-IV d.Hr. - *așezare în* punctul „Terasa sudică- în vii”

- secolul IV d.Hr.- *fragmente ceramice* descoperite la 1 km vest de „Forgaci”, în dreptul km 13 al șoselei Arad-Pecica¹⁵⁷

- secolele VI-VIII - epoca avară - important *mormânt avar* descoperit la Kunágota (sat aparținând fostului domeniu Nădlac), în nord-vestul orașului, în Ungaria de astăzi; zona respectivă (între Sănnicola-ul Mare, Cenad, Kunágota, Nădlac) este bogată în vestigii avare, dar nu de amploarea celor de la vest de ea (până la Balaton); 680-795- Al doilea Caganat Avar; *descoperiri arheologice avare* au fost făcute și la Pecica¹⁵⁸

- secolele VI-VIII d.Hr. - *așezare* descoperită și cercetată în punctul „Autostrada- Sit 15”

- secolele X-XI d.Hr. - *așezare* descoperită și cercetată în punctul „Autostrada- Sit 18”

- secolul XII d.Hr. - *așezare* descoperită și cercetată în punctul „Autostrada- Sit 16”

- secolul XII d.Hr. - *așezare* descoperită și cercetată în punctul „Autostrada- Sit 12”

- secolul XII d.Hr. - *așezare* descoperită și cercetată în punctul „Autostrada- Sit 13”

- secolul XII d.Hr. - *așezare* descoperită și cercetată în punctul „Cuptoare medievale”

- secolele XI-XII - *cimitir medieval de înhumăție* descoperit la nivelul superior al tell-ului din punctul „Șanțul Mare”; cercetate cca 100 de morminte¹⁵⁹

- secolele XI-XII d.Hr. - *așezare* descoperită la nord de „Forgaci”, lângă fosta fermă 13 IAS Pecica¹⁶⁰

- secolele XI-XIII d.Hr. - *așezare* în punctul „Terasa sudică- în vii”

- secolele XI-XIII - *vestigii arheologice* descoperite în punctul „Hăblău” (cca 11 km. vest de Pecica), pe malul Mureșului; în malul înalt al Mureșului au apărut și au fost cercetate *ruinele unei bazilici cu două turnuri* refăcute în secolul XIII; prima etapă a bazili-

156 *Ibidem*, p. 98.

157 *Ibidem.*

158 *Vezi Monografia Orașului Nădlac*, în acest volum.

159 *Ibidem*, p. 96.

160 *Ibidem*, p. 98.

cii este probabil din secolul XI (mormânt descoperit cu harnașament); pot fi urmele *mănăstirii „Ahtun” („Ajtony”)*; tot aici este descoperit un *cuptor* datat secolele XI-XII¹⁶¹

- secolele XI-XIII - *așezare medievală* timpurie descoperită peste așezarea neolitică din punctul „Forgaci” (la cca 5 km est de oraș)¹⁶²

- secolele XI-XIII (eventual sec. XIV) - *așezare medievală* timpurie descoperită - punctul „Forgaci Sit 3”

- secolele XI-XIII - *fragmente ceramice* descoperite la 1 km vest de „Forgaci”, în dreptul km 13 al șoselei Arad-Pecica¹⁶³

- secolele XI-XIII - *așezare medievală* în punctul „Forgaci Sit 5”

- secolele XI-XIII - *sit arheologic* în punctul „Forgaci Sit 2”

- secolele XI-XIII - *sit arheologic* în punctul „Forgaci Sit 9”

- secolele XI-XIII - *fragmente ceramice* descoperite la s-v de Hanul „La Răscruce”¹⁶⁴

- secolele XIII-XIV - *fragmente ceramice* descoperite la intersecția șoselei spre Bodrog cu cea principală (inclusiv *morminte de înhumăție* de tip „casete de cărămidă”)¹⁶⁵

- secolele XIV-XV - *așezare medievală* descoperită în punctul „Șanțul Mic”¹⁶⁶

- secolele XIV-XV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 16”; eventual aceeași ca la „Șanțul Mic”

- secolele XIV-XV - *sit arheologic* descoperit în „Terasa Nordică Sit 8”

- secolele XIV-XV d.Hr. - *așezare* în punctul „Terasa sudică- în vii”

- ev mediu - *sit arheologic* în punctul „Forgaci Sit 1”

- secolele XI-XVI - *așezare medievală* descoperită la nivelul superior al tell-ului din punctul „Șanțul Mare”

INFORMAȚII CARTOGRAFICE

- 1723 - „*Harta Mercy*”- este figurată „*Petschka*” ca localitate

¹⁶¹ Ibidem, p. 98.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ Ibidem.

¹⁶⁵ Ibidem, p. 98.

¹⁶⁶ Cf. Listei Monumentelor Istorice, actualizată în 2010.

- 1730 - în „*Neue Kriegs Charte....*”, este figurată „*Betska*”, pe malul nordic la Mureșului, la vest de Arad

- 1776, 23 octombrie - *Harta râului Mureș între Sze-ged și Săvârșin* („Fluss Karte der Marosch von Sze-gedin bis Marosch Portu...”). Pecica (Petska) este figurată (schematic, cât timp subiectul hărții este traseul Mureșului) ca un șir de careuri urbanistice urmărind estul buclei Mureșului

- cca 1782-1784 - *Prima Ridicare Topografică Militară* („Ridicarea Josefină”) reprezintă „*Markt Pec-ska*” (*Târgul Pecica*), printr-o formă de plan apropiată de cea de astăzi. Rețin atenția rețeaua stradală relativ regulată și tendința de orientare, de focalizare către aria centrului, care corespunde în mare cu aceea actuală. Drumul de tranzit Arad-Nădlac are o traiectorie paralelă cu bucla Mureșului, încă nesistematizat. El are același traseu ca astăzi până în zona Bisericii Catolice, dar după, continuă cu o buclă pentru a se racorda cu traseele către vest. Principalele arhitecturi ale așezării (două biserici, una catolică și cealaltă ortodoxă) se găsesc pe acest traseu. În proximitatea lor sunt desenate încă două clădiri importante, sub forma unor mici incinte închise sau semi-inchise. În nord, apare unul dintre cimitire. Pe Mureș sunt figurate mai multe mori. În sudul râului întreaga zonă este acoperită cu păduri, ele fiind desenate și în sud-estul localității. În concluzie, harta reflectă un moment de după sistematizarea localității și ridicarea primelor două biserici de pe amplasamentele de astăzi. De asemenea, zona centrală este în curs de definitivare.

- cca 1830 - *Hartă a zonei Pecica*. Localitatea are deja definite cele două componente, numite „Magyar Pécska” (în vest) și „Rács Pécska” (în est). Este prima hartă în care apar distinct cele două cartiere, dovadă a faptului că separarea a avut loc cândva la începutul secolului XIX. Planul continuă evoluția consemnată în „Ridicarea Josefină”. Așezarea este extinsă spre vest și spre nord-vest, iar drumul de tranzit Arad-Nădlac deja străbate nordul așezării, relativ fluent. Reține atenția alura axei centrale, practic definitivată ca formă în plan (piață „lenticulară” de pe traseul primei variante de drum de tranzit), cu fronturi care tind să devină continue. În

sudul ei apare piața Bisericii Catolice. Se diminuează relația dintre acest spațiu și direcția vest (bucla drumului de-a lungul Mureșului, care apare pe „Ridicarea Josefină”), atât timp cât se creează relația de tranzit din nordul așezării. Mureșul nu este sistematizat.

- 1848 - *Harta zonei Aradului și a vecinătăților* - „*Markt Pécska*” este figurat schematic. Se observă alura Mureșului, încă nesistematizat; dacă datarea este corectă, înseamnă că sistematizarea râului nu s-a petrecut începând cu 1839, ci mai târziu, sau s-a prelungit până după 1848

- cca 1860 - *A doua ridicare topografică militară* („*Ridicarea Franciscană*”) reprezintă „*Pécska*” cu un plan care continuă evoluția consemnată în Ridicarea Josefină și Planul din aproape 1830. Așezarea are aproximativ aceeași arie ca în planul precedent, dar sunt vizibile extinderi în zona vestică. Reținem ca importantă alura axei centrale, cu forma în plan de astăzi, cu fronturi deja continue și cu câteva arhitecturi importante desenate pe plan: Biserica Ortodoxă (atunci româno-sârbă), Biserica Catolică (în centrul noii piețe), Școala și alte instituții. În nord sunt figurate cele două mari cimitire, un altul fiind desenat la est de intravilan. Mureșul este sistematizat după inundațiile din 1827, acțiunea fiind consemnată ca începând în 1839, fostele bucle devenind brațe moarte. Ca urmare, Mureșul devine navigabil.

- 1884 - **hartă militară**. Planul Pecicăi este aproape identic cu cel din cca 1860. Și aici sunt marcate distinct „Magyar Pécska” (în vest) și „Olah Pécska” (în est), consemnându-se transformarea Pecicăi Sârbești în Pecica Românească. Zona centrală este desenată cu fronturi continue extinse față de planurile anterioare și cu un număr mai mare de arhitecturi majore. Este desenată și Biserica Ortodoxă Sârbă, la extremitatea estică a axei centrale. Spre vest, nord și sud, conturul așezării este identic cu cel din aproape 1860, câteva extinderi consemnându-se în estul ei. Apare calea ferată în nord-estul așezării și gara.

- 1910 - *hartă militară* („Harta Europa 1910”). Planul așezării *Pécska* (divizată în „Mgy-” și „O”- Pécska),

schematizat, este identic ca suprafață și elemente de structură stradală majoră, cu precedentul. În est, pe drumul către centru apare marcată Biserica Ortodoxă Sârbă

- 1936 (redesenată în 1953) - „*Planul director de tragere*” –*Pecica* are, practic, aceeași organizare ca astăzi; diferențele sunt minime

INFORMAȚII ARHITECTURAL-STILISTICE

- 1335 - apare documentar biserica catolică din Pecica (preot- Péter), care, probabil era ridicată deja într-un stil corespunzător etapei (romanice sau gotic de factură provincială)

- 1695 - informații despre o veche biserică ortodoxă (pentru români și sârbi), aproape sigur construită din lemn (ca majoritatea bisericilor ortodoxe din zona Aradului); este cea consemnată la mijlocul secolului XVIII, „veche și construită din grădele”; este demolată spre 1774, când se construiește biserica din zid

- 1755 - se ridică vechea Biserică Catolică, probabil de stil baroc, pe locul vechii biserici ortodoxe; va fi demolată în 1886

- cca 1774 - este edificată noua Biserică Ortodoxă, din zid, pe locul actual; probabil în stil baroc; va fi transformată radical în 1929-1931

- secolul XIX - se reconstruiesc numeroase clădiri de locuit din materiale durabile, unele de stil eclectic provincial

- 1820 - se edifică actuala clădire a Școlii Generale nr. 2; stil neoclasic

- 1870 - se ridică biserica Comunității religioase evreiești (stil compozit, cu elemente romanice și bizantine); va fi demolată în 1970

- jumătatea a doua a secolului XIX - se ridică numeroase clădiri de locuit de stil eclectic, mai ales în zona centrului (inclusiv în Piața Bisericii Catolice)

- 1872 (1874) - se construiește Biserica Ortodoxă Sârbă ; stil baroc

- 1879 - se ridică Școala din Centru- stil compozit cu elemente neoclasic

- 1886 - începe ridicarea noii Biserici Catolice, terminată în 1887; stil neogotic, după proiectul echipei

Ede Reiter (Timișoara)- Andor Halmay (Arad)
- 1888 - se edifică Sediul de plasă, Pretura, Judecătoria (azi „Centru de asistență”); stil eclectic
- 1898 - se ridică Casa parohială catolică; stil eclectic
- 1904 - se ridică actuala Școală Gh. Lazăr, extinsă în 1950-1960; stil eclectic
- începutul secolului XX - se ridică, în centru, câteva clădiri de stil Art Nouveau ; de pildă, clădirea actuală a Primăriei
- 1929-1931 - Biserica Ortodoxă Română este refăcută după proiectul arh. Konrad Richter din Timișoara; stil influențat de curentul neoromânesc
- perioada interbelică - se ridică în centru unele clădiri de stil neoromânesc sau cu elemente neoromânești și chiar „modernist” (cubist)

ELEMENTE DE STRUCTURĂ URBANISTICĂ (ANALIZĂ PLANIMETRICĂ, MORFO-STRUCTURALĂ ȘI PARCELARĂ)

În momentul de față, orașul Pecica are o structură generală dependentă de vecinătatea Mureșului (ce limitează vatra așezării către sud, vest și est), care a impus un contur de formă triunghiulară, urmând traseul malului din secolul XVIII. În rest, structura stradală respectivă (în rețea cvasiregulată) reprezintă adaptarea la sit a modelului urbanistic frecvent întâlnit în zona Câmpiei Aradului (cursul inferior al Mureșului), în intervalul sfârșitul secolului XVIII – începutul secolului XIX. E de presupus că, în cazul particular al Pecicăi, această sistematizare (posibil să fi fost realizată în jurul mijlocului secolului XVIII) să fi ținut cont parțial de vechea structură urbană. Principalele elemente ale acestei forme urbanistice, echilibrate în foarte mare măsură, vor fi trecute în revistă în cele ce urmează.

Forma generală a intravilanului este cvasiregulată (triunghiulară) și generată de forma terenului dintre buclele Mureșului și de evoluția ariei așezării în ultimele două secole.

Rețeaua stradală principală urmează o grilă cvasigeometrică formată din câteva artere majore. Cea mai importantă actualmente este Strada 1, fragment

din drumul DN 7, de tranzit Arad-Nădlac. Următoarele formează un mănunchi concentric, orientat către piața centrală: Strada 2, Strada 113 și Strada 3. Dacă prima a luat naștere printr-o succesiune de operațiuni urbanistice din jumătatea a doua a secolului XIX, ultimele trei s-au născut aproape la jumătatea secolului XVIII. În fine, în ierarhia celor patru artere principale, Strada 2 reprezintă axa centrală istorică și actuală a orașului, tronsonul ei central-sudic fiind centrul propriu-zis al orașului, de formă „lenticulară”, articulând timp de două secole cele două jumătăți ale orașului- Pecica Maghiară și Pecica Românească (fostă Sârbească).

Rețeaua stradală minoră are o structură adaptată celei majore și evoluției de cca. două secole a țesutului urban. În acest tip de structură stradală, elementele de regularitate sunt puține la număr și limitate în spațiu. Ele pot fi detectate în nordul ariei urbane (străzile 218, 219, 227, 232, 233, 234 etc.), în jurul Pieței Bisericii Catolice și în est (străzile 304, 305, 311, 312, 314 etc.). În rest, rețeaua stradală are o configurație cvasiregulată, cu tronsoane rectilinii și curbe, cu rețele deformate.

Parcelarul este adaptat acestei geometrii și situații, parcelele fiind fie dreptunghiulare (în zonele cu structuri regulate), fie patrulete deformate (dominând țesutul urban în restul ariilor). Zonele cele mai dense sunt în jurul centrului (piața lenticulară), avansând spre sud-vest, spre nord și est, pe o rază de cca 500 metri. Aici se remarcă lotizarea densă și densificarea fiecărei parcele în parte. Numeroase fronturi de case sunt continue și corpurile de clădire interioare ocupă mare parte din parcelă. Acest fapt poate fi constatat și la clădirile publice și la cele individuale.

Un element important, asociat morfo-structurii Pecicăi (întâlnit de fapt în toate localitățile sistematizate în secolele XVIII și XIX), este reprezentat de *aliniamentele stradale de arbori* (în general 3 rânduri) care creează o atmosferă aparte, protejează clădirile de locuit (făcând umbră în timpul caniculei de vară și absorbind praful caracteristic Câmpiei Mureșului și diferitele noxe) și generează o imagine stradală complexă și dinamică (în funcție de anotimpuri).

Pecica are *două centre*, corespunzătoare evoluției

orașului. *Centrul vechi* și care concentrează toate instituțiile orașului, este acea piață lenticulară din zona sudică a Străzii 2, care conține două elemente majore: piața lenticulară propriu-zisă, corespunzătoare Primăriei și altor instituții și piața Bisericii Catolice, cu funcțiuni multiple. În nord-estul său au fost ridicate în perioada comunistă câteva tronsoane de blocuri de apartamente. Centrul primei piețe este plantat, formând un foarte agreabil și util parc urban, agrementat cu fântâni, monumente de for public și mobilier urban.

Centrul nou a luat naștere în zona centrală a Străzii 1. Semnalul a fost dat de cvartalul de blocuri noi edificate în perioada comunistă (străzile 114-218) și procesul a fost continuat într-o manieră cvasispontană, practic în ultimele două decenii. El este datorat funcțiunilor destinate tranzitului care s-au concentrat acolo și unor disponibilități ale țesutului de care au profitat și cei care și-au construit „palate” la vest de centru.

Din punct de vedere valoric, este cert că centrul vechi acumulează cele mai multe valori urbanistice, arhitecturale și artistice; este logic alcătuit și coerent. Cele mai numeroase arhitecturi istorice, de foarte bună calitate, se concentrează aici. Noul centru are un pronunțat caracter întâmplător și numeroase elemente incoerente asociate ce se remarcă prin calitatea proastă a noilor arhitecturi și prin amplasarea lor defectuoasă.

Este important de remarcat faptul că există tendința de racordare a celor două centre, prin Strada 113, tendință vizibilă și prin densificarea țesutului din zona ei sudică, racordată cu centrul vechi în zona Bisericii Ortodoxe Românești.

Țesutul (morfologia) așezării depinde de geometria generală a rețelei stradale, de schemele parcelare amintite mai sus și de tipul de ocupare a parcelelor, generând maniere relativ uniforme de constituire a fronturilor stradale și cu densități uniforme la scară zonală. Cele câteva arii din zonele centrale, pe care le-am amintit deja, au densități mai mari. Dinamismul imaginii stradale este dat de caracteristicile arhitecturale diferite (adaptate unor stiluri anume) și aliniamentele stradale despre care am amintit anterior.

Modul de mobilare al parcelelor este tipic pentru zona de câmpie Banat-Crișana. În majoritatea parcelelor se respectă organizarea inițială, în care clădirea de locuit este perpendiculară pe stradă, anexe fiind amplasate în prelungirea ei. În zonele centrale și pe prelungirile lor amintite mai sus, există tendința de a se ocupa în întregime frontul stradal (clădirea având formă de „L”), rezultând aliniamente continue de clădiri de locuit, între care, în ultimul timp, încep să apară mici unități comerciale.

Gospodăria conține o clădire de locuit spre stradă și anexe spre grădină. Frecvent, clădirea principală respectă, de asemenea, tradiția, fiind conformată pe baza unui plan dreptunghiular-prelung, cu o prispă („târnaț”) însoțind casa de-a lungul ei, spre curte. Planimetric, evoluția ei s-a petrecut în sensul descris mai sus, definindu-se în timp, gospodăria de tip închis spre stradă. Stilistic, se constată existența mai multor tipuri, caracteristice secolelor XVIII-XX, urmând, în mare, evoluția stilurilor, dar având un caracter provincial, rural. Toate sunt parter.

Cel mai vechi tip de locuință (sfârșitul secolului XVIII – prima jumătate a secolului XIX) menținut (conform informațiilor actuale), este întâlnit în câteva arii reduse ca pondere. Casa este relativ joasă, acoperită în două pante (inițial cu stuf), cu fronton triunghiular spre stradă și prispă cu stâlpi și balustradă din lemn. Asemenea clădiri, edificate din materiale tradiționale, cu caracteristici fizice de foarte bună calitate (materiale fiabile, tehnologie simplă, durabilitate etc.), există încă, în număr mare; le-am întâlnit în zonele de sud-est și în zona mediană. Numeroase au fost transformate, mai ales prin închiderea prispelor sau modificări ale acoperișului.

Un al doilea este de stil compozit (eclectic), din jumătatea a doua a secolului XIX, în care casa, fie simplă (perpendiculară spre stradă), fie în formă de „L” (o aripă ocupând frontul stradal în întregime sau parțial), are o decorație tipică, aglomerată în zona accesului, ferestrelor și cornișei. Ele sunt întâlnite mai ales în zona centrală și domină fronturile străzilor 2, 113 și 3 (ca artere principale) și a celor auxiliare din zonele lor. Fragmentar pot fi întâlnite în toate celelalte zone ale orașului.

Al treilea tip nu conține elemente de plan sau volum

deosebite față de primele două, dar are o decorație parietală de tip „Art Nouveau”, iarăși simplificată, conform posibilităților modeste ale comanditarilor. Câteva se întâlnesc pe strada 2.

Un al patrulea tip este reprezentat de clădirile de locuit interbelice, foarte puține la număr (stil „Neo-românesc” sau „Modernist”, care se inserează în tâmplător în fronturile actuale.

Ultimul tip de locuințe unifamiliale este cel rezultat din intervenții de ultimă oră, care au presupus distrugerea decorațiilor de fațadă și aplicarea unor noi tencuieli strident colorate. Ele se înscriu, însă, în tipul de front fragmentat sau continuu, precum și în volumetria tradițională. Marea majoritate respectă aliniamentele stradale corespunzătoare zonelor respective.

Clădirile de locuit multietajate (blocurile de locuințe colective, P+2-P+4, unele cu comerț la parter), edificate în perioada comunistă (anii ’80) formează fragmente de fronturi în Zona Centrală veche (Strada 2) și în noua arie centrală (Strada 1). Ele înlocuiesc vechile fronturi de case. Gabaritul depășindu-l cu mult pe cel tradițional, arhitectura modestă și calitatea slabă a execuției (tipice pentru anii ’80) le individualizează într-o manieră negativă în peisajul urbanistic și arhitectural al orașului.

Clădirile contemporane se caracterizează, în majoritate, prin lipsa de respect pentru regulile urbanistice existente, dominante. Dacă regimul de înălțime (frecvent P+1) ar putea fi motivat funcțional, există alte caracteristici care le exclud din ansamblul contextual: retragerea față de frontul stradal (rezultând știrbiri ale frontului), izolarea în cadrul lotului, planimetrie întâmplătoare, sisteme de acoperire complicate, ciudate, culori stridente. Edificarea lor este asociată, în marea majoritate a cazurilor, defrișării aliniamentelor stradale amintite, ceea ce creează o altă disfuncționalitate majoră a contextului respectiv. În felul acesta, urâtenia noilor clădiri devine mult mai prezentă în frontul stradal respectiv. Ele funcționează foarte bine ca exemple „a contrario”, de tipul: „nu faceți așa”. Din păcate, ele au tendința de a se înmulți și au drept efect deteriorarea imaginii arhitecturale a orașului. Pe Strada 1, în jumătatea ei vestică și pe strada 112, au fost edificate în

ultimii ani câteva zeci de „palate” ale etniei rome, care ilustrează la maximum tendințele grandomanie remarcate anterior pentru noile construcții individuale. Ele sfidează toate regulile urbanistice, de la gabarit și poziționare în teren până la forme și materiale.

Caracterul specific al orașului este dat de vecinătatea Mureșului (de care este separat prin dig), între el și Mureș desfășurându-se o amplă arie naturală generată de acțiunile de regularizare din secolul XIX. Este definit, apoi, de rețeaua stradală cvasiuniformă și cvasigeometrică, de aliniamentele stradale de arbori, de tipul de parcelar și de țesut urban, precum și de modul de mobilare al parcelelor, de constituire a fronturilor stradale, toate corelate cu tipul de casă tradițională. Se adaugă maniera de conformare a centrului vechi, în care arhitecturile majore, de interes comunitar, reprezintă valori istorice și artistice notabile, la care se articulează parcul din zona Primăriei și aliniamentele stradale de arbori. Toate acestea se constituie într-un ansamblu care merită să fie protejat în maniere diverse, dar concurând către menținerea caracterului specific și coerenței de ansamblu și de detaliu. El trebuie să fie un puternic atu, în perspectiva unei dezvoltări viitoare durabile, autosusținute.

SCHIȚĂ A EVOLUȚIEI LOCALITĂȚII ȘI ARHITECTURII SALE

GENERALITĂȚI

Evoluția urbanistică și arhitecturală a orașului Pecica este dependentă, în mod egal, de evoluția întregii zone geografice. La aceasta se adaugă și cea particulară, generată de evenimentele locale.

Preistoria, Antichitatea (inclusiv secolele III-IV) și perioada migrațiilor sunt extrem de bine reprezentate în zona Pecicăi. Doar epocile aramei și bronzului sunt reprezentate aici prin cca 16 situri, dintre care unele importante. Din secolele III-IV pot fi numărate iarăși cca 22 de situri (unele însemnând așezări sau chiar rețele de așezări), iar din secolele VI-VIII și până în secolul X există cca 3 situri. Pentru acest studiu, bogăția de informație reprezentată

de siturile menționate mai sus are un rost aproape exclusiv științific, existând foarte puține șanse ca această generație de așezări preistorice, antice și medievale timpurii să aibă continuități până astăzi. Unele sunt clasate ca monumente istorice și sunt integrate astfel în sistemele contemporane de protecție.

Pentru studiul evoluției habitatului în zona Pecica, important este Evul Mediu, care a determinat anumite funcțiuni și conformații, care a produs arhitecturi majore și anumite morfologii (actualmente disimulate în țesutul contemporan sau dispărute, dar existând în subteran) și continuată până spre jumătatea secolului XX. Caracterul specific și valorile orașului sunt conturate în acest mare interval de timp. Un alt element important este faptul că pentru începuturile și evoluția timpurie a acestui habitat din zona Pecicăi funcționează tandemul de informații documentare și arheologice. Aceeași realitate este demonstrabilă și pentru Evul Mediu matur și târziu, de până în secolul XVII.

După geneza Pecicăi (plauzibil secolele XI- XII), există câteva etape importante, care ar defini evoluția acestui habitat:

- secolul XI-XVI - etapa medievală timpurie și matură, sub influența Regatului Maghiar; apar și se dezvoltă câteva nuclee locuite (așezări, sate) în aria actuală a orașului și altele gravitând în jurul Pecicăi;
- după 1552 (când turcii ocupă întreaga zonă a Aradului) și până la sfârșitul secolului XVII (Pacea de la Karlovitz)- etapa otomană (cu unele intermitențe); o serie de așezări dispar, altele se micșorează;
- 1699 (Pacea de la Karlovitz, prin care Pecica este integrată Imperiului Habsburgic) – jumătatea a doua a secolului XVIII (- prima etapă habsburgică; începe regenerarea așezării și se pun bazele dezvoltării sale moderne; după prima colonizare a sârbilor, în intervalul 1720-1765 se produc câteva mutații etnice (colonizarea maghiarilor și plecarea sârbilor) care provoacă mutarea comunității românești spre est; încep să apară numeroase sălașe în afara localității;

- jumătatea a doua a secolului XVIII (sfârșitul secolului XVIII) – mijlocul secolului XIX (cca 1860)- etapă de sistematizare a Pecicăi și a văii Mureșului;

Pecica Maghiară se separă de Pecica Sârbească (ulterior Română); sunt realizate primele edificări de arhitectură majoră (biserici, școli etc.); transformările sunt surprinse de raportul dintre planul din „Ridicarea Josefină” (cca 1782) , planul de la aproape 1830 și „Ridicarea Franciscană” (cca 1860); - mijlocul secolului XIX (cca 1860 - cca. 1916) - etapa de modernizare și consolidare a așezării; se ridică marea majoritate a arhitecturilor majore care există și astăzi și mare parte din habitatul local; - cca 1916/1919-1944 - perioada interbelică, integrarea în Regatul României; se continuă procesele anterioare; apar câteva clădiri în stilurile contemporane din Vechiul Regat și europene. Aceste etape vor fi detaliate în cele ce urmează.

EPOCA MEDIEVALĂ I (SECOLUL XII – MIJLOCUL SECOLULUI XVI)

Debutul documentar al Pecicăi este controversat; fie 1241 (cu prilejul atacului tătar care ajunge în zonă), fie 1329, care este mai plauzibil. În orice caz, în 1335 apare într-un document cu mai multe detalii. Atunci este documentat ca „Petk” sau „Petc”; biserica catolică din Pecica (preot- Péter) aparținea Protopopiatului de Orod. Prin aceasta, implicit, este consemnată existența unei biserici și a unei structuri bisericești zonale, cu mai multe parohii într-o serie de așezări dispărute între timp.

Mențiunile documentare se înmulțesc odată cu trecerea timpului; în 1421 apare sub forma „Pesc” sau „Pethk cum vade seu portu”, care implică existența unui port pe Mureș. Atunci Pecica este donată de regele Sigismund, Episcopului de Cenad, care o păstrează până în 1552, când zona devine otomană. În 1514 este loc de vamă. O informație inedită (dar menționată ca atare în culegerea de texte datorate călătorilor străini ce parcurg spațiul românesc) este cea din 1528 referitoare la un castel care ar fi fost văzut de un călător străin trecând prin Pecica. În cei câțiva ani din jurul conflictului dintre creștini și otomani (cca 1549-1552) și a debutului ocupației otomane, Pecica are un statut incert. După ce în 1549 apare în Arhiva Convenției de la Cluj-Mănăstur ca fiind stăpânită de câteva familii nobiliare, în

1552, turcii ocupă zona Aradului, inclusiv Pecica. Va face parte din Sandgeacul Gyula, familiile nobiliare maghiare menținându-și domeniile în zonă: Bánrévy, Kastelanffy, Pongrácz, Duboczy, Besenyey, Nagy etc. În 1558-1559 aparține Nahiei Arad, dar în 1559 Pecica este ocupată de căpitanul cetății Gyula, acesta spunând că este „fără stăpân”. Oricum, așezarea era practic depopulată, în intervalul 1557-1558, la Pecica fiind consemnate doar 10 case locuite (una probabil de catolici maghiari și restul de români și sârbi).

În aceeași perioadă, dar cu debuturi chiar mai timpurii, ființează în zona Pecicăi un mare număr de așezări. În ordine alfabetică și selectând doar o parte din variantele toponimice, apar următoarele prime mențiuni documentare: Abony (1329), Ahtunmonostura (1329), Babos (1232), Cuca (1232), Fulgudus (1206), Hodomonostora (1213), Iranta (1507), Jászpél (1317), Kishwdws (1247), Maryan (1214), Maymath (1421), Persék (1371), Popi (1219), Sântoma (1334), Serian (1232/1329), Zewlews (1183). Majoritatea dintre ele se găsesc în zona din nord-nord-vest, dar există câteva în sud-vest (spre Mureș) și nord-est, est și sud-est. Este un habitat care a consolidat poziția Pecicăi. Un mare număr dintre aceste așezări aveau biserici documentate prin listele papale din 1332-1337 (Fulgudus, Jászpél, Kynged, Popi, Zewlews) și există câteva perechi de așezări (Hudus- Kishódos, Nagyserjen- Kisserjen, Felgudus- Gedus) ceea ce înseamnă consolidarea locuirii zonale, factorii activanți fiind agricultura și comerțul, traseele fiind pe apă (Mureșul pe direcția est-vest) și pe uscat (pe toate direcțiile). Pentru câteva dintre așezările respective, documentele lasă să se înțeleagă că familiile nobiliare care le stăpânesc își edifică reședințe (curii), dotate cu acareturi, capelă, eventual fortificații: Abony (la începutul secolului XVI), Ahtunmonostura (una sau două curii, în secolul XIV), Serian (începutul secolului XVI).

Acest set de informații documentare este dublat de informațiile arheologice, care consemnează un mare număr de situri locuite în acest interval de timp, în imediata vecinătate a Pecicăi. Este suficient să consemnăm următoarele situri datate începând cu secolul X și până în secolul XV: „Autostrada”

(Siturile 8, 12, 13, 15, 16, 18), „Șanțul Mic”, „Șanțul Mare”, „Forgaci” (Siturile 1, 2, 3, 5, 9), „Terasa sudică- în vii”, punctul „Hăblău”, lângă Hanul „La Răscruce”, „Cuptoare medievale”.

Coroborând informațiile, se remarcă în primul rând existența unor arhitecturi majore cu impact asupra istoriei zonale: mănăstirile Hodos (Hodosmonostura) și Aytony (Ahtunmonostura). Prima este dificil de localizat, în istoriografia mai veche fiind plasată în zona sau în locul actualei mănăstiri Hodos-Bodrog. Într-un document din 1293 apare ca fiind „pe malul râului”, dar fluctuațiile în timp ale albiei Mureșului împiedică detectarea sitului, care s-ar putea afla astăzi în sudul râului. În 1597 se consemnează ultima mențiune documentară. A doua este insistent plasată în punctul „Hăblău”, unde au fost descoperite ruinele unei bazilici cu două etape de edificare (secolele XI și XIII) și un cimitir medieval timpuriu. Un alt efect al coroborării, necercetat până acum ca atare, este legătura dintre cele două liste de așezări. Din cauza inexistenței unor cercetări arheologice sau documentare detaliate, se pot face doar supoziții.

În zona vestică a Pecicăi, există două concentrări de așezări documentate și respectiv descoperite arheologic, apropiate ca amplasamente. Prima ar fi formată din Kutina, Kisgedös și Nagygedös, la care s-ar adăuga Szentmiklós (destul de obscur documentată), posibil de a fi relaționate cu așezările descoperite în situl Șanțul Mare și, eventual cu același „Hăblău”. A doua este perechea de sate Gedös care ar putea fi aceleași cu așezările descoperite în punctul „Terasa sudică –în vii” (cunoscut și ca „Șanțul Mic”). În fine, tot în vest, mai apropiat de Pecica, este satul Abony, care ar putea fi localizat în situl „Terasa nordică- Sit 8”.

În nord, cele mai apropiate situri arheologice de localizările unor sate, prezente în documente, sunt cele descoperite în aria autostrăzii (siturile 12 și 13) și cel descoperit în punctul „Cuptoare medievale”, care ar putea fi asimilate satelor Kis-Nagyserién și Pörség.

În est există o impresionantă concentrare de situri arheologice în punctele cercetate pe traseul autostrăzii (siturile 15, 16 și 18) și din zona „Forgace”

(siturile 1, 2, 3, 5, 9), care sunt apropiate de localizările satelor Marján, Szentttamás și eventual Papi, care este plasat, din cauza fluctuațiilor albiei Mureșului, de care am amintit mai sus, fie în nordul râului, fie în sudul lui.

Situl ocupat de Pecica medievală trebuie să fie căutat în zona actualei biserici Romano- Catolice, unde ar fi fost plasată (conform istoriografiei locale) comunitatea română și vechea biserică Ortodoxă, înaintea colonizării maghiare din secolul XVIII. Totuși, această supoziție trebuie privită cu prudență deoarece informațiile sunt târzii (secolul XVIII) și lipsesc cercetări arheologice în zona respectivă.

Aceste amplasări și corelări pot fi lesne urmărite pe Planșa 01.

EPOCA MEDIEVALĂ II (SEC. 1551/1552- 1699)

Este perioada în care zona Pecicăi (nordul Mureșului, până în Crișana) este înglobată direct Porții Otomane. Situația nu este stabilă căci, temporar, așezarea și componentele ei ajung să fie recâștigate de creștini, iar statutul așezării din anii 1552-1559, după cum s-a arătat mai sus, este fluctuant. Documentele din această etapă se referă mai ales la proprietăți. În 1590 Pecica devine proprietatea lui Pál Szegedi (episcop Szegedi Paulus), proprietatea fiind validată de Poarta Otomană, iar în 1597 „Peczky” este dăruită de domnitorul Zsigmond Báthori lui Segnyei Miklós. În 1643-1655 satul aparține lui Dobozi Ferencz și Szel Mihaly, dar în 1654 Pecica aparține Episcopiei de Szeged (există o circulară a episcopului către săteni pentru a-și plăti dările), pentru ca în anul 1660 să se declanșeze dispute în legătură cu proprietatea asupra Pecicăi. Din cauza turcilor, nu se reglementează acest fapt.

Alte informații se referă la demografie, consemnându-se împutinarea dramatică a locuitorilor (în 1567 Pecica are 8 familii, iar în 1579 are 21 de familii. În fine, există informații din 1695 despre o veche biserică ortodoxă (pentru români și sârbi), în fosta comună Rovine - Pecica Maghiară (vatra satului era mai spre apus și în Dealul Viilor), în fosta casă a familiei Bolyos.

Coroborând aceste informații, singura care poate sugera locul ocupat de sat în secolele XVI-XVII, este ultima. Atunci, Pecica, mult micșorată ca habitat și suprafață, era concentrată în zona de vest, prelungită, probabil, în zona „Viilor” din vestul orașului actual.

Conform unor lucrări de istorie, în timpul evenimentelor de la mijlocul secolului XVI dispare un mare număr dintre așezările consemnate în secolele anterioare. Este dată și o listă: Abony, Basaraga, Csucs, Felgedus, Hodos-Monostura, Ironda, Sântoma, Sionda. Verificând această informație cu alte surse, rezultă că în zona Pecicăi continuă să ființeze un număr destul de important dintre vechile așezări: Gedös și Felgedös, Abony, Kisserjén și Nagyserjén, Örint, Majmat, Babos, Marján, Jaspél, Papi, aproape toate fiind consemnate și de primele conscripții habsburgice din secolul XVIII. Deși nu fac parte din aria imediat apropiată Pecicăi, trebuie consemnat că Basaraga și Sionda continuă să existe și par a fi chiar mai prospere decât Pecica sau Turnu. Voi aminti despre ele în capitolul despre Turnu, cu care se pare că sunt vecine.

Rezultă că în timpul ocupației otomane habitatul zonal era mult slăbit, dar Pecica continua să existe (chiar dacă la un nivel precar), împreună cu cca 11 sate din jur. Aceste realități urbanistice pot fi lesne urmărite pe Planșa 02.

Etapă ia sfârșit prin includerea zonei în Imperiul Habsburgic, prin pacea de la Karlovitz din 1699.

EPOCA DE TRANZIȚIE (MODERNĂ I) (1699 - jumătatea a doua a secolului XVIII)

Etapă Habsburgică începe cu o primă perioadă în care se reconstruiește așezarea și zona se reorganizează ca graniță militară (până în momentul în care Banatul va fi cucerit de habsburgi). Reconstrucția începe prin câteva gesturi cu impact demografic (colonizări și organizări administrative) de lungă durată. Militarizarea zonei presupune pentru Pecica transformarea în centru grăniceresc (amintit în 1702), cu o trupă militară dominată de sârbi, care sunt colonizați în întreaga zonă. La începutul

secolului XVIII are 215 soldați, Pecica devenind sediu de capitanat format din 15 localități. În 1723 are loc colonizarea ungurilor (țărani și meșteșugari) coordonată de prefectul comitatului Arad, Mihály Lovász. Aceștia sunt scutiți de impozite timp de 6, respectiv 15 ani. Pecica Maghiară va fi ridicată la rangul de „târgușor”.

În 1726 Pecica intră în stăpânirea Ducelui de Modena, Rinaldo, care aduce în Pecica un regiment de 100 de călăreți și 100 de infanteriști, conduși de 14 ofițeri și un căpitan; are loc și o mică colonizare cu italieni. În 1728, la Pecica ia ființă un episcopat ortodox; atunci sunt consemnați 227 de credincioși. Un moment tensionat, generat de nemulțumirile grănicerilor sârbi (în special), este revolta din 1735 condusă de Peró Iovanovics (Seghedinaț), în care Pecica este elementul central. Este înăbușită în sânge și calmul se instalează în zonă pentru aproape două decenii. După ce în 1750, din ordinul Mariei Teresia, Pecica este anexată Aradului, în 1751 se desființează granița militară, provocând noi mutații demografice. În intervalul 1751-1752 au loc emigrări ale unei importante părți a populației din Pecica în Ucraina. Pleacă 578 de persoane, în Pecica rămânând 36 de case sârbești. Grănicerii români și sârbi care rămân sunt transformați în iobagi. În fine, în 1752 Pecica are 201 familii, între care 5 sunt de meșteșugari (cojocari, cizmari, morari, croitori). În Pecica, pe Mureș, existau și mori de apă, care vor fi desenate de primele hărți exacte habsburgice. Imediat după mijlocul secolului XVIII este menționată existența unei biserici de grădele (Sf. Nicolae), veche și ruinată. La acea dată (13 noiembrie 1757), Episcopul Sinesie Jivanovici, în petiția sa destinată obținerii autorizației de edificare a unei noi Biserici Ortodoxe, arată că în 1752, la Pecica, Clădirea Camerală din Pecica a fost ridicată cu ajutorul comunității românești. Tot el arată că românii au repopulat așezarea după plecarea comunității sârbe. Aria ocupată de această comunitate ortodoxă mixtă se desfășura în aceeași zonă a viitoarei biserici Romano-Catolice, care va fi ridicată în zona vechii Biserici Ortodoxe.

Pentru a compensa pierderile demografice amintite mai sus, în 1753- 1765 are loc o nouă colonizare cu

maghiari. Aici se așază coloniști aduși din Comitatul Heves (în total 420 de familii), care sunt localizate pe terenul fertil din Rovine. Conform unor menționări documentare, românii și sârbii sunt siliți să se așeze spre est, în ceea ce va fi numit cartierul „Pecica Sârbească” (viitoarea „Pecica Românească”). În aceeași perioadă sunt consemnate alte gesturi urbanistic-arhitecturale, dificil de plasat în spațiu: 1752-1754 (înființarea și edificarea Școlii Ortodoxe sârbe, atunci cu 30 de elevi), 1753 (înființarea Școlii Românești), 1753-1757 (realizarea primelor colonizări cu slovaci).

Dintre gesturile lesne localizabile, importantă este ridicarea în 1755 a primei Biserici Catolice, pe locul Bisericii Ortodoxe, demolate după mutarea comunității ortodoxe spre est; Biserica Catolică se sfințește în 8 decembrie 1758. Cu toate că în 1758 la Pecica este consemnată funcționarea a doi preoți ortodocși, abia în 1774 este terminată edificarea din cărămidă a noii Biserici Ortodoxe, pe locul bisericii de astăzi. Evident, se pune întrebarea unde slujeau cei doi preoți ortodocși.

În 1757 Pecica devine „târg-orășel”, iar în 1766 la Viena se hotărăște separarea maghiarilor de români și sârbi. Astfel ia ființă Pecica Maghiară și Pecica Sârbească (Ráczpécska), numită ulterior Pecica Românească. Din acea perioadă, cu aproximație, se pot urmări evenimentele constructive sau edilitare mai lesne de plasat în spațiu. De pildă, în 1765 se ridică Casa parohială catolică, iar în 1775 se clădește Școala Românească (pe locul casei actuale nr. 1463). În 1769, în timpul războiului austro-turc, în Pecica este amenajat un depozit militar de cereale și altul de nutreț; aici se țin câteodată, ședințele Consiliului de Război. În conscripțiile din 1771 și 1786, Pecica Maghiară are 165 familii, iar Pecica Română are 238 de familii. Acest moment este reprezentat cartografic de „Ridicarea Josefină” (cca 1782-1784), care desenează o amplă arie a intravilanului, deja regularizată urbanistic ca rețea de străzi și de cele două biserici (Catolică și Ortodoxă), amplasate pe locurile lor de astăzi. Tot acolo sunt figurate câteva construcții ample, amplasate de-a lungul axei principale N-E-S-V, care deja reprezintă axa centrală a orașului. Ea va fi ulterior consolidată urbanistic și arhitectural până astăzi.

În ceea ce privește așezările din zonă, ele continuă, în mare parte, să funcționeze în prima jumătate a secolului XVIII. În continuare, dăm o listă a lor cu ultima mențiune documentară în paranteză: Babos (1780-1864), Cuca (1780-1864), Fulgudus (1764), Iranta (1769, 1787), Jáspél (1722), Maryan (1723), Maymath (1765, 1766), Popi (1755, ulterior fiind consemnată ca pustă), Sântoma (1851), Zewlews (1755). Probabil că cele mai multe dintre ele dispar sau vor dispărea cu ocazia sistematizărilor teritoriale, ele fiind înlocuite prin sistemul de ferme izolate (sălașe, colne), care acoperă întregul teritoriu administrat de Pecica.

EPOCA MODERNĂ II (jumătatea a doua a secolului XVIII- cca 1860)

În această etapă, evenimentele constructive și urbanistice urmează o evoluție ascendentă, mai ales după anul 1799, când se semnează un contract urbanal între Curte și locuitorii Pecicăi, creând condiții favorabile dezvoltării. Între gesturile urbanistice, se pot consemna amenajarea actualului cimitir, terminată în 10 iunie 1790, și definirea progresivă a spațiului central al așezării. În 1820 sunt edificate restaurantul și hotelul care vor fi transformate în 1910 în școală (actuala Școală nr. 2); în 1834 se clădește un nou local al Școlii Ortodoxe; în 1838 se ridică Primăria Pecicăi Maghiare (actualmente sediu de cabinete medicale); în cca 1850 se edifică prima școală din Pecica Maghiară, în piața Bisericii Catolice (acum aici funcționează Grădinița nr. 4). Demografia are de asemenea o curbă ascendentă. În 1800, Pecica Maghiară are 6552 locuitori, iar Pecica Română 5062 locuitori; în 1828 Pecica Maghiară are 878 familii de țărani, 48 meșteșugari, iar Pecica Română are 804 de familii de țărani și 34 meșteșugari; în 1851, Pecica Maghiară are 7052 locuitori, iar Pecica Română 6670 locuitori și, în fine, în 1857 Pecica Maghiară are 7154 locuitori, iar Pecica Română 6009 locuitori; atunci sunt 300 de elevi români.

În afară de agricultură, mica industrie și meșteșugurile se dezvoltă destul de intens. Probă sunt și statisticile, unde sunt consemnați numeroși me-

seriași, dar și organizarea breslelor. În 1816/1819 este amintită breasla fierarilor, rotarilor, țesătorilor, cizmarilor și cojocarilor din Pecica, în 1830 este documentată breasla croitorilor, iar în 1839 este consemnată o breaslă mixtă.

După ce la începutul secolului XIX se produc numeroase revărsări ale Mureșului, cum este cea din 1827, de amploare, în 1839 începe un vast program de regularizare a cursului Mureșului, care va dura mai mult de un deceniu. Pentru a evita mobilitatea văii minore și revărsările periodice, i se taie 16 bucle. În 1848 lucrarea încă nu se sfârșise (regularizarea nu apare în planul din acel an), dar documentele menționează că în 1851, dat fiind transformarea Mureșului în râu navigabil, primul vapor cu aburi ajunge în dreptul Pecicăi.

Efectele acestor operațiuni urbanistice și edificări sunt vizibile pe planurile din 1830 și, mai ales, din cca 1860 („Ridicarea Franciscană”). Nu sunt diferențe mari între ele (cu excepția regularizării Mureșului), astfel încât se poate considera că din punct de vedere urbanistic, morfo-structura Pecicăi era deja definită la începutul secolului XIX, în continuare ea consolidându-se prin edificări de noi clădiri publice. Este aproape sigur că tot atunci se reconstruiesc numeroase locuințe private, din materiale durabile, proces ce va fi accelerat începând cu sfârșitul secolului XIX.

Așezările din zona Pecicăi continuă să dispară. Fac excepție Cuca (apare documentar până în 1864) și Iranta (apare până în 1785). Cele mai multe dintre ele apar ca „puste” în 1913. După cum arătam anterior, ele sunt înlocuite prin sistemul de ferme izolate (sălașe, colne), care acoperă întregul teritoriu administrat de Pecica.

EPOCA MODERNA III (SFÂRȘITUL SECOLULUI XIX - MIJLOCUL SECOLULUI XX)

Această perioadă conține două etape relativ distincte. Prima, de până la Primul Război Mondial, continuă evoluțiile anterioare, fără modificări importante. Acest fapt este probat de cele câteva planuri păstrate - cel din 1884 și din 1910 - care

nu consemnează schimbări ale ariei aşezării sau de morfo-structură interioară. Foarte multe elemente de noutate se constată în ceea ce priveşte arhitectura, organizarea culturală şi educativă, lucrările edilitare.

În 1870 se înfiinţează Comunitatea religioasă evreiască, biserica fiind ridicată la scurt timp; în 1871 se ridică Şcoala de la nr. (actual) 963, după care se edifică sau transformă numeroase clădiri care devin şcoli. De pildă, se ridică sau amenajează câteva şcoli în aria peri-urbană, în zona sălaşelor, precum Şcoala de hotar nr. 2 (actuala fermă Bertók), care este înfiinţată în 1875; altele apar în 1882, 1885, 1904, 1906, în 1919 fiind numerotate şi pierzându-şi numele originare. În 1879 se ridică Şcoala din Centru (1001); în 1901 se ridică a doua şcoală acolo. În anul 1882 se edifică Şcoala Elementară Mixtă a Oraşului de Sus (actuala Şcoala Primară nr. 2); i se adaugă la scurt timp locuinţa învăţătorului; în 1904 se ridică actuala Şcoală Gh. Lazăr (va fi extinsă în 1950-1960); în 1914, clădirea Şcolii Primare nr. 3 din Pecica Maghiară este cumpărată de comună şi transformată în şcoală.

Apar atunci şi alte utilităţi, instituţii şi foruri urbane pentru care se ridică noi clădiri: în 1880 se înfiinţează Depozitul de lemne şi în 1886 i se adaugă Atelierul de cherestea, în 1882 ia fiinţă Cazinoul; în 1888 se edifică Sediul de plasă, Pretura, Judecătoria (azi „Centru de asistenţă”); în 1889 se înfiinţează „Casa de Economii Pecica”, în 1898 se ridică Casa parohială catolică. În 1901 se construieşte „Moara mare” Gizella, iar în 1903 se construieşte „Moara mică”; în 1912 aici se fabrică uleiul de floarea soarelui; în 1915 se înfiinţează primul cinematograf din Pecica. În fine, apar câteva monumente de for public şi fântâni (în 1897, în faţa Casei notariale din Pecica Română se forează şi realizează fântâna „Momac”, iar în 1907 în faţa Bisericii Catolice se ridică statuia Sf. Maria din Lourdes) şi se consemnează o serie de lucrări edilitare (în 1902 se pietruieşte drumul principal centru-gară şi în 1904 se introduce iluminatul electric pe strada principală).

Importante sunt edificările şi reedificările de biserici şi alte clădiri anexă ale lor. În 1872 (1874), după separarea ierarhică a bisericilor ortodoxe, sârbii îşi

construiesc biserica proprie; atunci se edifică şi Şcoala sârbească. După incendiul din 1893 („Focul cel Mare”) când ard Biserica şi Şcoala sârbească, Biserica sârbească se reconstruieşte în 1894. În anii ’80 ai secolului XIX se decide reconstrucţia Bisericii Catolice; în 1886, la 6 iunie începe demolarea vechii Biserici Catolice, la 15 iulie 1886 începe ridicare noii Biserici Catolice (stil neogotic, după proiectul echipei Ede Reiter - Andor Halmay), iar în 1887 se termină ridicarea bisericii, care este sfinţită la 13 noiembrie. În 1909 se ridică Biserica Baptistă; va fi restaurată şi transformată ulterior (1932, 1954, 1964, 1975).

Extrem de interesante sunt statisticile referitoare la calitatea fondului construit: în 1900 Pecica Maghiară are 8284 locuitori, 83 case din cărămidă, 60 cu fundaţii de piatră şi chirpici, 1443 din chirpici, 10 de lemn; Pecica Română are 8997 locuitori, 66 case din cărămidă, 24 cu fundaţii de piatră şi chirpici, 1709 din chirpici, 4 de lemn. La 10 ani distanţă, în 1910, Pecica Maghiară are 8064 locuitori, 107 case din cărămidă, 183 cu fundaţie din piatră şi chirpici, 1471 de chirpici şi 5 de lemn; Pecica Română are 9563 locuitori, 84 case din cărămidă, 227 cu fundaţie din piatră şi chirpici, 1803 din chirpici şi 2 din lemn. Ca urmare, proporţia clădirilor edificate din materiale şi tehnici durabile a crescut substanţial. Este perioada în care s-au reconstruit foarte multe edificii cu arhitecturi de tip compozit şi câteva de tip ‘1900, mai ales în zona centrală a oraşului. De asemenea, tot atunci s-au produs îndesiri ale habitatului, prin extinderi ale caselor pe toată lăţimea parcelei, formând fronturi continue, mai ales în zonele centrale.

Concludente sunt şi statisticile demografice: în 1880 Pecica Maghiară are 7826 locuitori, iar Pecica Română 7369 locuitori; în 1890 Pecica Maghiară are 8336 locuitori; Pecica Română are 7743 locuitori; în 1900 Pecica Maghiară are 8284 locuitori, iar Pecica Română are 8997 locuitori; în 1910- Pecica Maghiară are 8064 locuitori; Pecica Română are 9563 locuitori. În 30 de ani, faţă de o creştere totală continuă, Pecica Maghiară înregistrează o uşoară regresie demografică, în timp ce Pecica Română creşte cu mai bine de 2000 de locuitori. În acelaşi

domeniu demografic, merită consemnată marea emigraţie din 1908-1913, când 1330 de pecicani emigrează în America; în 1913 doar din Pecica Maghiară au emigrat 558 şi s-au întors 375.

După Primul Război Mondial, treptat, viaţa reintră în normal, nu fără revolte ale populaţiei grav afectate de conflict şi abuzurile care i-au urmat (în 1918, în noiembrie, se consemnează izbucnirea unei revolte populare din cauza modului în care au fost distribuite ajutoarele de război; 400-500 de ţărani români, maghiari, slovaci, sârbi atacă Primăria, notariatul, prăvăliile etc.), statisticile reflectând stabilizarea demografică. În 1922 Pecica Maghiară are 8110 locuitori, iar Pecica Română are 9563 locuitori. Există şi alte semne ale revenirii la normal şi ale evoluţiei urbanistice, edilitare şi arhitecturale: în 1923 se înfiinţează Parohia Greco-Catolică, care la început funcţionează într-o casă particulară, actuala biserică fiind ridicată în 2005 după proiectul arh. Octavian Muth; în 1923 se ridică „Şcoala din Cocota”; în 1928 se pavează str. Árpád şi Iskola, iar în intervalul 1929-1931 Biserica Ortodoxă Română este refăcută după proiectul arh. Konrad Richter din Timişoara. Ca şi în secolele anterioare, cu toate regularizările Mureşului, în 1932 Pecica este în mare pericol de a fi inundată.

În perioada interbelică, în Pecica Română erau 410 sălaşe; în Pecica Maghiară - 449 sălaşe, întărindu-se, astfel, structurile habitaţionale şi economice peri-urbane. În aceeaşi perioadă se observă adoptarea noilor stiluri ale epocii- Neoromânismul şi Modernismul („Cubismul”) la clădiri reconstruite sau refaţadizate atunci, mai ales în zonele centrale. Începutul celui de-al Doilea Război Mondial poate fi considerat ca sfârşit al etapelor de evoluţie ale Pecicăi, concludente pentru subiectul nostru.

CONCLUZII

Caracterul specific al oraşului are o sumă de componente: relaţia cu mediul natural valoros, un anumit tip de geneză şi evoluţie în etapele medievală şi premodernă, un tip de urbanism planificat (apărut către sfârşitul secolului XVIII), dar conservând elemente mai vechi de morfo-structură. Se constată, apoi, modul specific de constituire a centrului, o morfolo-

gie parcellară dependentă de urbanistică şi modul de edificare şi caracteristicile arhitecturale ale clădirilor publice majore şi ale celor minore, individuale.

Relaţia cu mediul natural este definită de amplasarea în plină câmpie şi în vecinătatea Mureşului (de care este separat prin dig- „dolmă”), dar de care este legat prin elemente funcţionale, de continuitate spaţială, perspective, care constituie astăzi un spaţiu cu disponibilităţi funcţionale şi potenţial urbanistic deosebite, în curs de amenajare. Ca şi în alte cazuri zonale, în ciuda faptului că este înălţat cu cca 2-3 metri peste nivelul terenului, digul permite relaţia vizuală directă între componenta artificială şi cea naturală.

Istoria multiseculară a Pecicăi, anterioară sec. XVIII, a lăsat în urmă situri arheologice extrem de interesante şi valoroase, din păcate doar parţial localizate şi explorate (cu excepţia „Şanţului Mare” şi a siturilor de pe traseul autostrăzii, descoperite şi, teoretic, descărcate de sarcină arheologică). E necesar ca ele să continue să fie definite şi întregite ca areal prin metode specifice, explorate şi protejate într-o manieră integrată.

Urbanistica Pecicăi este definită de reţeaua stradală având două grile de reţea stradală- majoră (străzile 1, 112, 113, 2 şi 3) şi minoră (restul străzilor), înscriindu-se într-o geometrie cvasiregulată şi uniformă. Este plauzibil (comparând planurile din cca 1782 şi 1864) ca elemente ale reţelei stradale a vechii aşezări să fi fost menţinute în cadrul sistematizării din ultima parte a secolului XVIII - începutul secolului XIX. Dacă este aşa, valoarea urbanistică se împleteşte cu cea istorică, rezultând un complex de importanţă majoră. Tramele stradale majoră şi minoră sunt articulate manierei de conformare a centrului vechi (cel nou conţinând un conglomerat de arhitecturi şi spaţii în mare măsură incoerente şi lipsite de valoare urbanistică şi arhitecturală), în care arhitecturile majore, de interes comunitar, reprezintă valori istorice şi artistice notabile.

Morfologia specifică oraşului Pecica conţine un anume tip de parcellar şi de ţesut urban (distorsionat de deformările reţelei stradale), precum şi modul specific al Câmpiei Aradului, de mobilare a parcelelor, de constituire a fronturilor stradale, toate corelate cu arhitecturile publice (acoperind ca stilistică

secolul XIX și începutul secolului XX) și cu tipul de casă tradițională, parcurgând și ea o evoluție evaluată anterior. Nu trebuie uitată contribuția extrem de pozitivă a verdului urban, concentrat în parcul (suarul) central (în zona Primăriei și a altor instituții publice) și disipat în întregul oraș prin aliniamente stradale profunde de arbori, aliniamente care participă direct la valoarea arhitecturii fronturilor. Toate acestea se constituie într-un ansamblu care merită să fie protejat în maniere diverse, dar concurând către menținerea caracterului specific și coerenței de ansamblu și de detaliu. El trebuie să fie integrat oricărei variante de dezvoltare viitoare durabilă, autosusținută, care, în afara consecințelor favorabile pe care le va avea pentru mediul local, ar fi și caracteristică apartenenței la spațiul european.

MONUMENTE ACTUALE ȘI PROPUNERI DE ACTUALIZARE A LISTEI MONUMENTELOR ISTORICE

LISTA ACTUALĂ A MONUMENTELOR ISTORICE ȘI PROPUNERI ALE ALTOR DOCUMENTAȚII ANTERIOARE

Lista obiectivelor protejate conform „Listei Monumentelor Istorice” anexă a Legii 422 (Listă actualizată în 2010) este următoarea:

67 AR –I-s-A-00448- Situl arheologic de la Pecica, oraș Pecica, „Șanțul Mare”, punct „Șanțul Mare”

68 AR –I-s-A-00448-01- Necropolă- secolele XI-XII- Epoca medievală timpurie

69 AR –I-s-A-00448-02- Așezare fortificată- Epoca Latene, Cultura geto-dacică

70 AR –I-s-A-00448- 03- Așezare fortificată- Epoca Bronzului

71 AR –I-s-B-00449- Situl arheologic de la Pecica, oraș Pecica, „Șanțul Mic”, punct „Șanțul Mic”

72 AR –I-s-B-00449-01- Așezare- secole XIV-XV

73 AR –I-s-B-00449-02- Așezare Epoca Hallstatt

350 AR –II-a-B-00641- Ansamblu urban Pecica, oraș Pecica, zona din jurul Bisericii Romano-Catolice și fronturile înconjurătoare, 1850-1900

Singura documentație de urbanism (la scară locală

sau la scară regională) care precede acest studiu, este „Studiul istoric preliminar PATJ Arad”, realizat de „Complexul Muzeal Arad” coordonator dr. Peter Hügél, Arad, 2008. El nu conține propuneri suplimentare în acest sens.

COMENTARIU ASUPRA LISTEI ÎN RAPORT CU ACTUALUL STUDIU ISTORIC; PECICA

Cunoscând istoria prestigioasă a orașului Pecica începând cu preistoria și până spre zilele noastre, precum și valorile urbanistice și arhitecturale detectate prin studiul de mai sus, consider că lista conține foarte puțin dintre obiectivele care merită să fie protejate. Am în vedere siturile arheologice care s-au înmulțit substanțial prin studiile recente de teren și sumarele investigații care au urmat, precum și valorile urbanistice combinate cu cele arhitecturale. Ca urmare, menținând vechea listă valabilă, propun trei tipuri de noi prevederi: *extinderea ariei protejate a unui sit arheologic, extinderea ariei protejate a ansamblului urban Pecica și clasarea unora dintre arhitecturile istorice valoroase din Pecica*. Ele vor fi detaliate în cele ce urmează.

Referitor la numeroasele situri arheologice din zona Pecica, detectate și cercetate sumar în cadrul „Studiului arheologic” realizat de Complexul Muzeal Arad, consider că ele nu trebuie clasate ca monumente. Fiind poziționate exact pe planșele cu situația existentă și prevederi, pot fi protejate prin Regulamentul Local de Urbanism, astfel încât să nu fie periclitare prin lucrări viitoare și să determine descărcări de sarcină arheologică și, eventual, re-proiectarea obiectivelor. Siturile din zona autostrăzii consider că au fost suficient cercetate, descărcate de sarcină arheologică și sunt protejate implicit.

PROPUNERI DE ACTUALIZARE A LISTEI MONUMENTELOR ISTORICE

Urmând modelul de fișă conținut de „Studiul istoric al PATJ Arad” și adaptat caracterului specific al acestei documentații, „Fișa de monument” a fiecărei propuneri conține 6 câmpuri: 1. Localizarea administrativă; 2. Tipul monumentului; 3. Coordonate

geografice (adresă); 4. Descrierea monumentului; 5. Date; 6. Bibliografie, cu următoarele precizări:

1. *Localizare administrativă*: este trecut numele actual al localității. Urmează în ghilimele toponimul unde s-a făcut descoperirea. Dacă toponimul nu este precizat, se folosește o prescurtare a poziționării geografice: de exemplu: „La 800 m vest de sat”. În final se menționează județul.

2. *Tipul monumentului*: ansamblu urban, sit arheologic (fortificație, tell, tumul, necropolă, castel/cetate, biserică etc.), arhitectură majoră, locuință, monument de for public etc.

3. *Coordonate geografice (adresa)*: se notează coordonata geografică determinată cu ajutorul GPS-ului sau adresa poștală. În cazul Pecicăi, siturile arheologice fiind cercetate și localizate de „Studiul arheologic...” (PUG Pecica. Delimitare situri arheologice reperate în literatura de specialitate”) realizat de Complexul Muzeal Arad, 3013, se fac trimiteri la el.

4. *Descrierea monumentului*: se prezintă pe scurt descrierea monumentului.

5. *Date*: este menționată epoca sau secolul din care provin descoperirile.

6. *Bibliografie*: dacă este cazul se dau trimiterile bibliografice necesare sau sursa informațiilor (dacă nu sunt publicate).

Situri arheologice

Situl din punctul „Șanțul Mare” (67 AR –I-s-A-00448) este menținut și i se propune o arie de protecție, conform Legii 422, de cca 500 metri de la limitele exterioare ale sale. El este desenat în *planșa 05*. Situl din punctul „Șanțul Mic” (71 AR –I-s-B-00449) este de asemenea menținut, dar propun să fie amplificat ca urmare a noilor cercetări arheologice puse în evidență de „Studiul arheologic” realizat de Complexul Muzeal Arad. Astfel, el este cuplat cu „Pecica în vii- terasa sud”, rezultând o arie protejată considerabilă, de o parte și alta a șoselei către Nădlac, acoperind întreg situl și o zonă de protecție a sa. Ca urmare, consider că nu este necesară instituirea unei zone suplimentare de protecție, care, de altfel ar acoperi o suprafață uriașă, neimportantă din punct de vedere arheologic sau istoric.

71	1.	<i>Pecica</i> , siturile „Șanțul Mic- Pecica în vii-terasa sud”, la cca 1,5 de la ieșirea vestică din oraș, oraș Pecica, județul Arad.
	2.	Sit arheologic multistrat conținând așezări, necropole etc.
	3.	La cca 1,5 km vest de oraș, localizare și delimitare exactă cf. Studiu Arheologic, 2013
	4.	Sit de mari dimensiuni (cca 1,7 km x 0,8 km conținând așezări suprapuse, depozite de artefacte etc. Situl cercetat de „Studiul arheologic...” articulează situl „Șanțul Mic” publicat de „Repertoriul arheologic...”
	5.	Epoca Bronzului, Hallstatt, sec. III-IV, XI-XIII, XIV-XV
	6.	„Repertoriul arheologic...”- op. cit., Studiu arheologic...2013 („Delimitare situri arheologice...”- op. cit)

Ansambluri urbane

Propun menținerea poziției 350 AR –II-a-B-00641- *Ansamblu urban Pecica*, fără precizarea: „zona din jurul Bisericii Romano-Catolice și fronturile înconjurătoare, 1850-1900”. Ca urmare a studiului, consider că el trebuie extins pe direcția nord-est, incluzând aria centrului vechi până la Biserica Ortodoxă Sârbă. El conține, în afara unor clădiri publice importante care vor fi propuse spre clasare (Biserica Catolică, Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Sârbă), sau a altora care sunt de asemenea importante din punct de vedere istoric sau arhitectural, fronturile spațiului central și ale amorselor sale urbanistice. Acestea au arhitecturi extrem de valoroase în sine (acoperind cca un secol de istorie - între aproximativ 1850-1940 - de stil eclectic, „1900”, „Neoromânism”) și contribuie la coerența ansamblului urbanistic respectiv. Câteva intervenții recente sau preconizate, afectând clădiri istorice valoroase din și de la limita acestei arii, demonstrează necesitatea protecției sale sub această formă. Acestui gen de protecție i se includ și suarul din zona centrală și aliniamentele de arbori stradali din restul zonei. Noului ansamblu nu i-am prevăzut o zonă de protecție, însă mențin zona de protecție a actualului monument, conținând Biserica Romano-Catolică și aria construită din jurul ei.

1.	1.	<i>Pecica</i> , „ <i>Ansamblul urban Pecica</i> ” oraș Pecica, județul Arad.
	2.	Ansamblu urban
	3.	Cf. harta 06: ansamblu urban central (centrul vechi) axat pe strada 2, cu tronsoanele de străzi din proximitatea intersecțiilor cu ea, desfășurat de la Biserica Romano-Catolică și aria înconjurătoare (cf. Listei Mon. Ist., actualizată în 2010), până la Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Sârbă și arealele lor
	4.	Ansamblu urban cu un caracter mixt (urbanistică, arheologie, arhitectură, mediu natural amenajat-parcul-scur central), care conține un monument clasat (zona Bisericii Romano-Catolice), câteva clădiri publice de valoare (Vechea Primărie a Pecicăi Maghiare, alte foste și actuale clădiri publice, Biserica Ortodoxă Română, Biserica Ortodoxă Sârbă, Primăria actuală etc.), dintre care unele vor fi propuse să fie protejate ca monumente istorice
	5.	Secolele XIII-XVII (ca sit arheologic, atât timp cât aici a existat Pecica medievală) și secolele XVIII-XX (urbanistică și arhitectură modernă)
	6.	Cf. bibliografiei anexate și hărților din 1782-1785, cca 1850, 1884 etc., la care se adaugă observațiile și studiul la fața locului

Arhitecturi majore

După cum arătam mai sus, lista actuală a monumentelor istorice nu conține nici un obiectiv arhitectural din Pecica sau satele aparținătoare, cu toate că numeroase dintre ele au parcurs istorii de mai bine de 200 de ani și conțin elemente valoroase din punct de vedere istoric (unele inclusiv arheologic), urbanistic, arhitectural, stilistic. La aceasta se adaugă circumstanța că noile obiective arhitectonice clasate pot fi incluse în programe de protecție și reabilitare, finanțate din surse diverse, ajutând la menținerea unor caracteristici generale valoroase și coerente la scara ansamblului localităților.

Ca urmare, propunerile sunt:

Pecica: Biserica Romano-Catolică, Biserica Ortodoxă Română, Biserica Ortodoxă Sârbă. Dat fiind faptul că sunt incluse în Ansamblul urban Pecica, nu am prevăzut instituirea unor arii de protecție în jurul lor, cu excepția Bisericii Roamno-Catolice care este protejată prin ansamblul din jurul ei.

Fișele lor sunt detaliate în continuare.

1.	1.	<i>Pecica</i> , <i>Biserica Romano-Catolică</i> , oraș Pecica, județul Arad.
	2.	Arhitectură majoră (edificiu de cult)
	3.	Piața Bisericii- str. 2 (cf. planșe)
	4.	Biserică Romano-Catolică, de stil neogotic, proiect realizat de Ede Reiter (Timișoara) și Andor Halmay (Arad); zona conține și situl arheologic al bisericilor medievale și a celei de sec. XVIII –vezi mai jos
	5.	1886-1887; biserica este ridicată în locul celei vechi (din 1755), la rândul ei ridicată pe locul Bisericii Ortodoxe vechi, cel puțin de secol XVII; zona este plauzibil de a fi cea mai veche arie a aşezării medievale
	6.	Cf. „Studiu istoric...”, „Monografia...” etc.

2.	1.	<i>Pecica</i> , <i>Biserica Ortodoxă Română</i> , oraș Pecica, județul Arad.
	2.	Arhitectură majoră (edificiu de cult)
	3.	Str. 113 (cf. planșe)
	4.	Biserică Ortodoxă, de stil inițial baroc, ulterior neoromânesc, edificată de zid în 1774, refăcută după proiectul arh. Konrad Richter din Timișoara
	5.	1774, refăcută în 1929-1931
	6.	Cf. „Studiu istoric...”, „Monografia...” etc.

3.	1.	<i>Pecica</i> , <i>Biserica Ortodoxă Sârbă</i> , oraș Pecica, județul Arad.
	2.	Arhitectură majoră (edificiu de cult)
	3.	Str. 2 (cf. planșe)
	4.	Biserică Ortodoxă, de stil baroc târziu, realizată după separarea ierarhică a bisericilor ortodoxe
	5.	1872- 1874, reparată în 1894, după un incendiu devastator
	6.	Cf. „Studiu istoric...”, „Monografia...” etc.

UN CAZ INTERESANT VECIN PECICĂI: BODROGU VECHI

PREAMBUL-EXPLICAȚII

Actualmente este un sat mic, amenințat cu depopularea, aflat pe malul Mureșului, la sud-est de Pecica, accesibil printr-un drum pornind din șoseaua principală și străbătând pădurea Popi (Poppin)- Ciala. Pe malul celălalt al Mureșului este mănăstirea Hodoș-Bodrog. Pentru evoluția habitatului din zona Pecica, studiul arealului satului Bodrogu Vechi este

important pentru că numeroase aşezări sau ansamluri medievale (bisericești) oscilează ca amplasament între el și Pecica și pentru că reprezintă aria sud-estică a zonei de influență a Pecicăi. Este, pe de altă parte, un subiect interesant și incitant în sine, relevând o complexitate deosebită a istoriei și organizării medievale până în timpurile moderne și captând, prin aceasta, interesul istoricilor în ultimele două secole. Până astăzi, localizările diverselor antecedente ale satului și mănăstirii/mănăstirilor sale, nu concordă, studiul necesitând noi controale informatice și adăugarea unor noi surse, dintre care cele cartografice fiind de mare interes.

Localizare

Satul este aşezat în Câmpia Mureșului, în sud-estul Pecicăi, pe malul Mureșului care face în acel punct o largă buclă. Este înconjurat de Pădurea Poppin-Ciala, pădure specifică luncii Mureșului. Terenul este plat. Pe malul celălalt al râului este amplasată mănăstirea Hodoș-Bodrog, care, în decursul timpului, a avut o relație geografică directă cu Bodrogu Vechi.

CRONOLOGIA EVENIMENTELOR URBANISTIC -ARHITECTURALE GENERALITĂȚI

Satul are antecedente medievale timpurii. Dată fiind vecinătatea Mureșului, el s-a dezvoltat profitând de această oportunitate, dar a și fost afectat de desele revărsări ale râului. De asemenea, din documente și realități istorice recente, se conturează ideea că a făcut și face parte dintr-o structură ecleziastică extrem de importantă la scară zonală, care a fost organizată pe ambele maluri ale Mureșului. Istoricelor „Popi”, „Szenttamás”, Bodrog... etc., le-au succedat mănăstirile Hodoș Bodrog, Bezdin și recentul schit Sf. Paraschiva, Bodrogu Vechi, din nord-vestul satului.

În același timp, se constată mari fragmentări ale istoriei satului, care n-a cunoscut continuități de locuire precum Pecica sau Turnu. De fapt, problema care este dificil de rezolvat este raportarea unor documente la anumite realități locale, cum ar fi sa-

tul Bodrog (cu mai multe variante de grafie), dar și mănăstirea Hodos, care ar putea fi actuala Hodoș-Bodrog, dar și fostele Hodosmonostura sau Hudusmonostura. De asemenea, în aria satului actual sunt consemnate cel puțin două localități medievale (*Popi- Papi- Poppin și Pongráctelke*, cu varianta *Pongrácfája*), la care se adaugă *Hudus (Kishwdws, Kishódos, Kyshwdws*, denumirile sugerând că există două sate- între care unul este „mic”) dispărute și dificil de localizat. Între ele, Popi a fost detaliat în capitolul despre Pecica, iar despre Pongráctelke datele sunt aproape inexistente.

Ca urmare, studiul istoric este realizat ținând cont de aceste realități, reluând doar problematica raportului dintre Bodrog (Bodrogu Vechi), Hudus, mănăstirea Hodoș-Bodrog, Hodosmonostura și Hudusmonostura, așa cum reiese din documente și din considerațiile unor istorici. Se observă că o serie de date se suprapun, fiind dificil de decelat cele referitoare la o anume aşezare sau mănăstire.

INFORMAȚII SCRISE - BODROGU VECHI (aici apar și informații despre Hudus și despre mănăstirea/mănăstirile Hudus-Hodos)

- 1233- prima mențiune documentară; regele Andrei dă un privilegiu pentru o anumită cantitate de sare
- 1293 - apare documentar „Terra Bodrog”
- 1377- satul este în domeniul Telegdy
- 1422 - apare documentar ca „Bodruch”
- 1464 - un anume Dosa de Hudus este student la Viena
- 1469 - face parte din domeniul Czechey
- 1472 - este inclus în domeniul Szeri Pósa
- 1489 - face parte din domeniul Czechey
- 1498 - aparține domeniului Jaksics
- 1559-1564 - sunt consemnate 8 sesii iobăgești, aparținând domeniului Bessenyey
- 1562 - aparține domeniului Vizessy
- 1700 - este documentată „monasterii Rasciani de Hodos”
- 1708, 1732, 1768, 1775, 1789 - noi apariții documentare
- 1717- apare sub forma „Potrak”, cu 5 case

- 1725, 1732, 1737, 1741, 1743, 1746 - apare documentar „Kloster Hodos”
- 1786 - are 23 de familii
- 1806 - apare ca „Bodrog” în Harta lui Lipszky
- 1823/1824 - Școala Românească are 24 de elevi
- 1838 - satul are 39 familii
- 1851 - satul are 215 locuitori
- 1857 - satul are 265 locuitori
- 1869 - 247 locuitori
- 1880 - 322 locuitori
- 1890 - 274 locuitori
- 1900 - satul are 270 locuitori
- 1913 - este amintit ca Óbodrog
- 1919 - 388 locuitori
- 1922 - 293 locuitori

*Hudus, Kishwdws, Kishódos, Kyshwdws*¹⁶⁷
- 1247/1284 - apare documentar ca „Kyshwdws”
- 1256 - apare ca „Hudus”
- 1319/1323 - apare documentar ca „Kyshwdws”
- 1337, 1360 - apare documentar din nou
- 1471 - apare ca Kishódos

Hodosmonostura¹⁶⁸
-1213 (retranscris în 1550)- apare documentar
-1233- este documentată
-1293- apare ca „Hodosmonostura iuxta fluvium Morus”
-1489- aparține domeniului Czecezy
-1559/1564- este documentată
-1567-1579- mănăstirea are 3 călugări
-1597- ultima mențiune documentară

Hudusmonostura - Mănăstirea lui Hudus¹⁶⁹
- 1177 - este menționată pentru prima oară, cu hramul Sf. Petru; posibil Benedictină, ctitorită probabil de nobilii din neamul Hodos
- 1233 - regele Andrei al II-lea îi dăruiește 2000 de bulgări de sare

¹⁶⁷ Cf. A. Roz, K. Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad-* op. cit., p. 193, care nu localizează așezarea.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 192, care nu localizează mănăstirea, ci o consideră aparținătoare zonei Pecica.

¹⁶⁹ A.A. Rusu, G.P. Hurezan, *Biserici medievale din județul Arad*, p. 182, care plasează mănăstirea fie între Micălaca și Vladimirescu, fie în zona Bodrogiului Vechi, fie în preajma actualei mănăstiri Hodoș-Bodrog; A. Roz, K. Géza, op. cit., p. 65 o consideră aceeași cu Hodoș-Bodrog.

- 1278 - document: devenise între timp mănăstire privată, a Banilor de Severin, Paul fiind „patronum monasterii”
- 1278-1292 - ansamblul dispare din documente; probabil este distrus; ulterior apate doar ca „terra Hodusmonostura”
- 1293 - pământul ei este dăruit de rege unor cu-mani
- secolele XIV-XV - este simplă moșie

*Mănăstirea Hodoș-Bodrog*¹⁷⁰
- cca 1479-1498 - mănăstirea (cf. tradiției sârbești) este întemeiată de Dimitrie Jaksici, după ce primise o parte din moșie în secolul XIV sau XV; cf. altor dovezi, familia respectivă nu deține teren în zonă ante 1561
- 1523 - inscripție care atestă existența ei (element sigur de datare), egumen fiind Mihail
- 1567-1579 - are 3 călugări
- 1606-1627 - în timpul Episcopului Sava al Ineului și Lipovei, satul este dăruit (de către episcop) mănăstirii
- 1651 - în mănăstire rezidă Episcopul Sofronie
- mijlocul secolului XVII - mănăstirea era în prag de ruină
- 1700 - mănăstirea consemnată ca fiind sârbească este atacată de partizanii lui Francisc Rákoczi al II-lea

- 1716 - este atacată de turci
- începutul secolului XVIII - după cucerirea zonei de către habsburgi, averile îi sunt retrase treptat
- 1745 -mănăstirii îi rămâne o parte din sat; aceasta este ocupată de comandantul cetății Aradului
- 1750 -poruncă imperială prin care i se restituie o parte din bunuri
- 1766 - au loc lucrări ample; de atunci datează elementele baroce ; atunci îi este înlăturat pronaosul vizibil în stampa din 1750

- 1768 - este vizitată de împăratul Iosif al II-lea
- 1772 - are o comunitate de 12 călugări, majoritatea sârbi; mănăstirea este într-o stare proastă
- după 1764 - biserica este repictată
- după 1772 - Episcopul Sinesie Jivanovici dispune

¹⁷⁰ A.A. Rusu, G.P. Hurezan, op. cit., pp. 177-182, care o consideră deplasată față de mănăstirile catolice Hodos-Hudus.

ridicarea unui paraclis, a unor chilii și a unei trapeze
- 1803 - alte lucrări în incită (cu excepția turnului-clopotniță), care se reface; apare decorul clasicizant al fațadelor bisericii
- 1959-1975 - este desființată
- 1979-1985 - au loc lucrări de restaurare

INFORMAȚII ARHEOLOGICE- BODROGU VECHI, BODROGU-NOU *Bodrogu Vechi*

-sec. XIV-XV - datarea fragmentelor ceramice descoperite la cca 1 km nord-vest de sat (punctul „Grădiște”), unde există o amplă fortificație de pământ (cca 18 ha) realizată dintr-un val de pământ lat de 9 m și șanț de cca 5 m ; în interior câteva morminte de înhumăție; *fortificația nu este datată.*

Bodrogu Nou (inclusiv aria mănăstirii Hodoș-Bodrog)

- Epoca Neolitică (Cultura Banatului) - *descoperiri arheologice* în punctul „Către Vale” (extremitatea nordică a terasei „La Hodaie”)
- Epoca Eneolitică (Cultura Tiszapolgar) - *descoperiri arheologice* în punctul „Către Vale” (extremitatea nordică a terasei „La Hodaie”)
- Epoca Bronzului (Grupul Păuliș) - *descoperiri arheologice* în punctul „Către Vale” (extremitatea nordică a terasei „La Hodaie”)
- epocă neprecizată - *fortificație de pământ* (cca 100 x 60 metri) descoperită în punctul „La Hodaie”
- sec. II-IV d.Hr. - *cărămizi romane* descoperite în fundațiile turnului-clopotniță al mănăstirii
- sec. XI-XII - datarea *așezării anterioare mănăstirii*, prin fragmente ceramice descoperite în incinta mănăstirii Hodoș-Bodrog (zona clopotniței) și o locuință cercetată
- sec. XII - *așezarea* din incinta mănăstirii Hodoș-Bodrog este părăsită
- sec. X-XIII - *așezare* descoperită arheologic în punctul „Către Vale” (extremitatea nordică a terasei „La Hodaie”)
- secolele XIII-XIV - *așezare* descoperită arheologic în punctul „Către Vale” (extremitatea nordică a terasei „La Hodaie”)
- sfârșitul secolului XIV - datarea *ridicării mănăstirii*

actuale (cf. săpături arheologice din 1967-1977)
Ca și în celelalte localități ale Pecicai, în zona Bodrogiului Vechi există câteva situri arheologice ale fostelor așezări documentate pe parcursul Evului Mediu și care nu sunt localizate suficient de exact. Ele urmează a fi detectate prin studii viitoare pentru a fi cercetate și protejate.

INFORMAȚII CARTOGRAFICE
- 1782-1785 - *Prima Ridicare Topografică Militară („Ridicarea Josefină”)* reprezintă „Bodorog” în contextul anterior regularizării Mureșului. Este o realitate cartografiată extrem de concludent din punct de vedere geografic și se adaugă documentelor care amintesc de acest fapt. Ca urmare, mănăstirea Hodoș-Bodrog, reprezentată ca o incintă relativ închisă, cu biserica în centru, împreună cu satul din nord-vest sunt apasate într-o buclă foarte profundă a Mureșului, în nordul râului. La acea dată, satul era organizat foarte simplu, de-a lungul unei ulițe care continua drumul dinspre Pecica și ducea la mănăstire. Parcelele au forme libere, dovedind o geneză și evoluție spontană. Spre vest, pe malul sudic al râului, sunt figurate o serie de mori de apă.
- cca 1860 - *A doua ridicare topografică militară („Ridicarea Franciscană”)* desenează satul *Ó Bodrog* în noua conjunctură geografică, bucla Mureșului regularizată despărțindu-l de mănăstirea figurată în sudul râului (*„Hodos Klastrom”*), lângă care era în curs de formare Bodrogiul Nou (*„Uj Bodrog”*). Satul Bodrogi Vechi pare a fi sistematizat, străzile relativ drepte concentrându-se către un spațiu central în care este desenată o troiță. Parcelarul pare, de asemenea, sistematizat, prin adoptarea unor forme apropiate de dreptunghi.
- 1884 - *hartă militară* („A treia ridicare topografică militară”) - *Ó Bodrog (Betrânu)* are aproape aceeași alură ca în planul precedent, dar desenat mai sumar. Relația cu Mureșul și mănăstirea Hodoș-Bodrog (*„Kis. Hódos”*) rămâne aceeași, precum și poziția morilor de pe apă, din albia râului (figurate pe ambarcațiuni-suport). Albia Mureșului a suferit o serie de schimbări în raport cu etapa precedentă.
- 1910 - *hartă militară („Harta Europa 1910”)*- *Ó Bodrog* este mult mai sumar desenat, dar nu se pot

constata modificări ale formei și alcătuirii sale.
- 1936 (redesenată în 1953) - „*Harta de tragere a ar-matei*” – „Bodrogu Vechi” are aceeași alcătuire ca în planurile precedente, dar este extins spre nord-est, prin două străzi relativ paralele cu Mureșul, parcele geometrice pe ambele fronturi. Cursul Mureșului prezintă anumite modificări, datorate schimbărilor frecvente ale cursului, iar în vest apar figurate „Viile Bodrogului” (enclavă ovoidală protejată de diguri), iar în nordul lor apare toponimul „La Săliște”, probabil o seliște, locul unui sat dispărut.

INFORMAȚII ARHITECTURAL-STILISTICE

Satul actual nu păstrează nimic din arhitecturile mai vechi de jumătatea secolului XIX. Singurele elemente care ar fi de interes sunt gospodăriile, destul de modificate în ultimul timp; prin urmare, se poate consemna:
- jumătatea a doua a secolului XIX-prima jumătate a secolului XX - sunt ridicate majoritatea clădirilor de locuit din sat, conform tradiției constructive și de organizare a parcelei din zona Câmpiei Aradului: locuința în frontul stradal și orientată perpendicular pe stradă, având o prispă cu stâlpi din lemn pe întreaga lungime a casei; în spate sau lateral, sunt amplasate anexele. Structura și închiderile sunt din lemn asociat pamântului sau cărămizii arse. Învelișul este din țiglă.

ELEMENTE DE STRUCTURĂ URBANISTICĂ (ANALIZĂ PLANIMETRICĂ, MORFO-STRUCTURALĂ ȘI PARCELARĂ)

Satul are o morfo-structură foarte simplă și compactă. Cele câteva străzi care converg către spațiul central au trasee rectilinii, spre nord-est așezarea dezvoltându-se prin două străzi relativ paralele cu malul Mureșului. Lotizarea este destul de regulată (parcele dreptunghiulare sau patrulete deformate), iar organizarea interioară a gospodăriilor este conform tipologiilor utilizate în zonă în secolele XVI-II-XIX, după sistematizare: casa perpendiculară pe stradă, anexe rezolvate în paralel cu casa sau în spatele curții.

SCHIȚĂ DE EVOLUȚIE A LOCALITĂȚII ȘI ARHITECTURII SALE

Satul medieval era într-o strânsă legătură cu mănăstirea (Hudus, Hodos, mai târziu Hodoș-Bodrog), dar lipsa unor studii concertate împiedică relaționarea tuturor acestor informații, pentru a obține concluzii ferme și sigure. La aceasta se adaugă Hudus, care poate fi același cu Bodrog (astfel este considerat câteodată în literatura de specialitate- vezi cronologia), sau satul aparținând mănăstirii Hudus.

Evul Mediu timpuriu

Ceea ce pare sigur este că vechea așezare trebuie legată de cele două mănăstiri amintite mai sus (Hodosmonostura și Hudusmonostura), care pot fi una și aceeași, scrisă diferit în documente. Concluziile extrem de ezitante și incerte ale istoricilor care s-au ocupat de această problemă sprijină indirect ipoteza. Începuturile tandemului mănăstire-sat sunt în secolul XII (1177, atestând existența mănăstirii) sau XIII (prima atestare a satului, în 1233). De asemenea, se poate pune în discuție problema satului de secol XI- XII care a fost descoperit în incinta actualei mănăstiri Hodoș-Bodrog. Există în documente? Aceleași semne de întrebare le pune așezarea Hudus care în 1247/1284 apare documentar ca „Kyshwdws”, deci Hudus-ul Mic, presupunând existența și a satului-marcă Hudus. Acesta este documentat în 1255. Este același cu Bodrog sau reprezintă un alt complex locuit, legat de mănăstirea care îi poartă sau i-a dat numele?
Din diferite motive conjuncturale, în secolul XV-prima jumătate a secolului XVI se produc numeroase schimbări de proprietate, satul Bodrog fiind stăpânit succesiv de familiile Czeczey, Szeri Pósa, Jaksics, Besseney și Vizessy. Mănăstirea sau mănăstirile dispar în cursul secolului XIII (Hudusmonostura în intervalul 1278-1292) sau către sfârșitul secolului XVI (1597- ultima mențiune documentară a mănăstirii Hodosmonostura). În ceea ce privește ultima mențiune, pare foarte probabil că se produce o confuzie cu noua mănăstire ortodoxă Hodoș-Bodrog, atât timp cât în 1567-1579 este consemnată ca având 3 călugări, la fel cu aceasta din urmă. Satul Kishódos apare pentru ultima oară într-un do-

cument din 1471, fără să avem certitudinea că va dispărea fizic la scurt timp.

Evul Mediu târziu

Este perioada în care se produce transferul de funcții religioase de la mănăstirea/mănăstirile catolice (dispărute între timp) către cea ortodoxă întemeiată de sârbi. Din cercetările sumare arheologice rezultă că mănăstirea ortodoxă este edificată la sfârșitul secolului XIV. Aceasta conduce, inerent, la nașterea unei noi așezări care să-i aparțină mănăstirii, așezare care va parcurge, cu sincope, probabil, întreg intervalul de timp până astăzi. Pentru această perioadă, există consemnări ale continuității de existență a mănăstirii, implicit a satului: 1606-1627 (Episcopul Sava al Inelui și Lipovei dăruiește satul mănăstirii), 1651 (este consemnat Episcopul Sofronie ca rezidând în mănăstire), 1700 (mănăstirea este atacată de partizanii lui Francisc Rákóczi al II-lea), 1716 (mănăstirea este atacată de turci). Probabil aceeași soartă o are și satul.

Epoca modernă (I)

Este epoca care debutează prin incorporarea zonei în Imperiul Habsburgic, după care apar probleme de proprietate asupra satului. Mănăstirea îl pierde până în 1750, când o parte dintre proprietăți i se restituie prin intervenția Casei de Habsburg. „Ridicarea Josefină” surprinde satul în forma sa medieval-târzie, organizat liber în nordul mănăstirii. Ambele se găseau într-o foarte amplă buclă a Mureșului, în nordul său.

Epoca modernă (II) și contemporană

Strict în legătură cu Bodrogu Vechi, această etapă începe odată cu sistematizarea satului, probabil contemporană cu sistematizarea albiei minore a Mureșului. Ca urmare, satului i se regularizează rețeaua stradală, iar tăierea buclei Mureșului plasează mănăstirea Hodoș-Bodrog în sudul râului, separând-o de sat. În secolul XX are loc o extindere minoră a satului către nord-vest. În ultima perioadă satul începe să fie părăsit de locuitorii săi, care sunt înlocuiți de orașeni în căutare de case de vacanță pe malul Mureșului.

DATE TEHNICE:

BENEFICIAR: Primăria Orașului Pecica
PROIECTANT PUG: S.C. Obiectiv S.R.L. Arad, responsabil proiect-arh. Georgeta Feier
PROIECTANT : B.I.A. Teodor Octavian Gheorghiu
EXECUTANT: Teodor Octavian Gheorghiu (realizarea documentării și a părții scrise a studiului istoric, realizarea schițelor de evoluție teritorială, zonificare urbanistică și comentarii asupra monumentelor istorice)
COLABORATOR: Arina Maria Gheorghiu (desenarea în format electronic a hărților evoluției orașului și a cartării monumentelor- existente și propuse)
Predare: iunie 2014

Mobilitatea cursului Mureșului în ultimele trei secole în zona Pécica

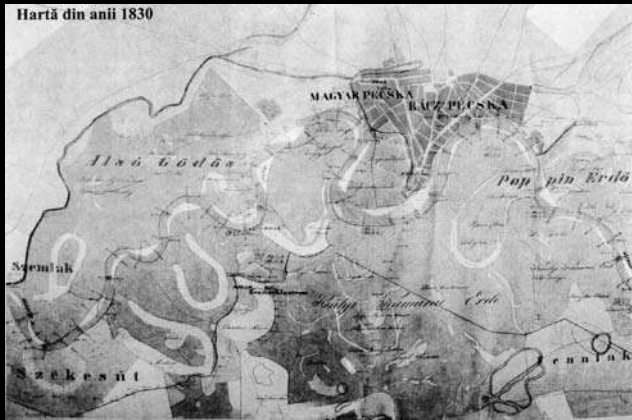
Cursul Mureșului în 1776, în zona Pécica

Pécica în harta din 1910

planul Bodrogului Vechi în „Ridicarea Josefină” (1782)

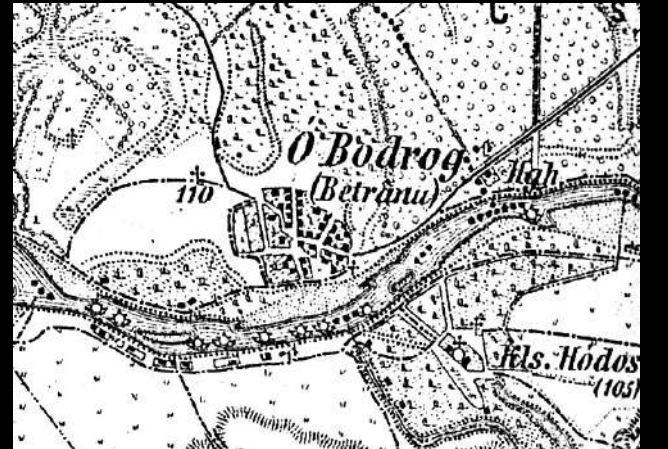
Planul Pécicăi în 1830

Planul Pécicăi din „Ridicarea Josefină” (cca 1782)

Pécica în „Planul director de tragere” (1958), redesenat după cel din 1936, respectiv după hărțile austriece

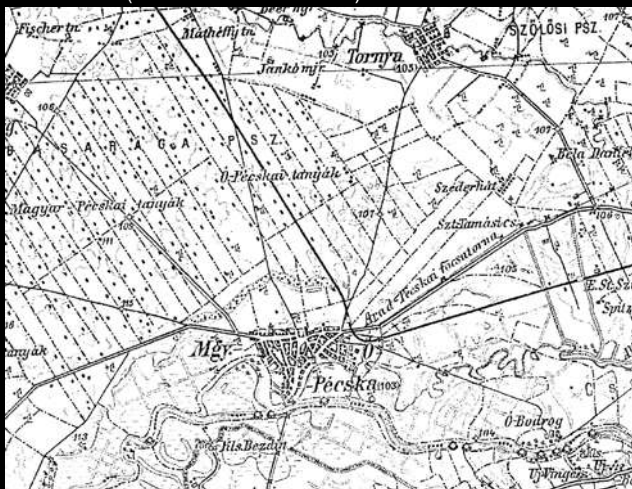
Planul Bodrogului Vechi în 1884

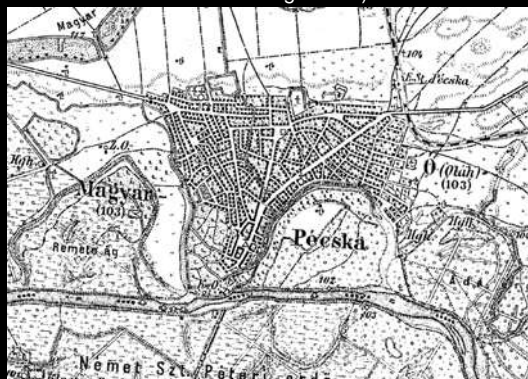
Planul Pécicăi din „Ridicarea Franciscană” (cca 1850- detaliu Pécica)

Planul Pécicăi din „Ridicarea Franciscană” (cca 1850- ansamblul Pécica-Bodrogu Vechi)

Zona Pécica în harta din 1884

Pécica în harta din 1884

planul Bodrogului Vechi în „Ridicarea Franciscană” (cca 1850)

Zona centrală a Pécicăi (centrul vechi) la începutul secolului XX (colecția arh. Alexandru Nagy-Vizitiu)

Bodrogu Vechi în „Planul director de tragere” (1958), redesenat după cel din 1936, respectiv după hărțile austriece

Pecica, ianuarie 2011

Pecica, 2013

Pecica, 2014

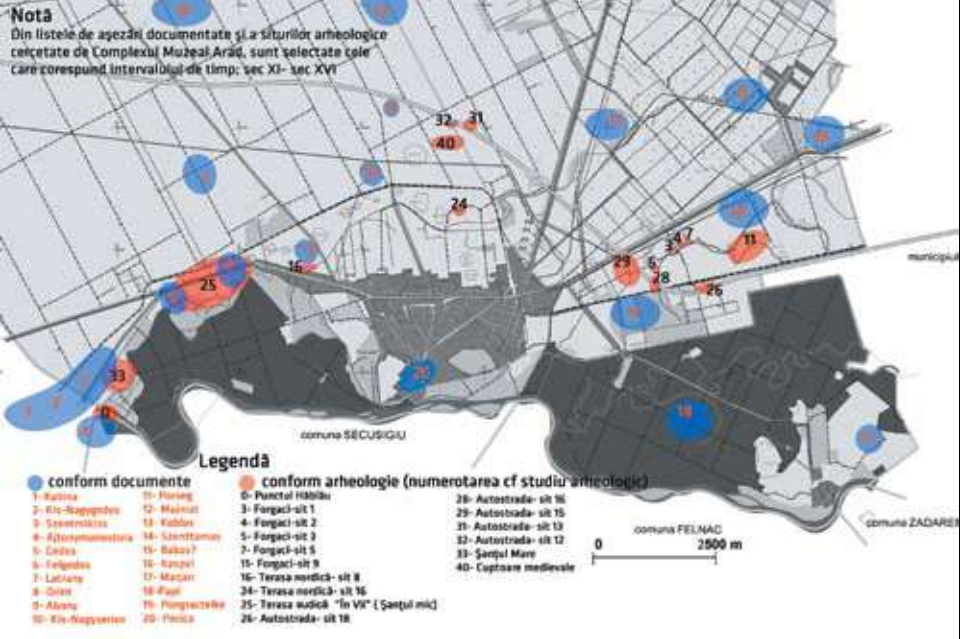
Pecica, 2014

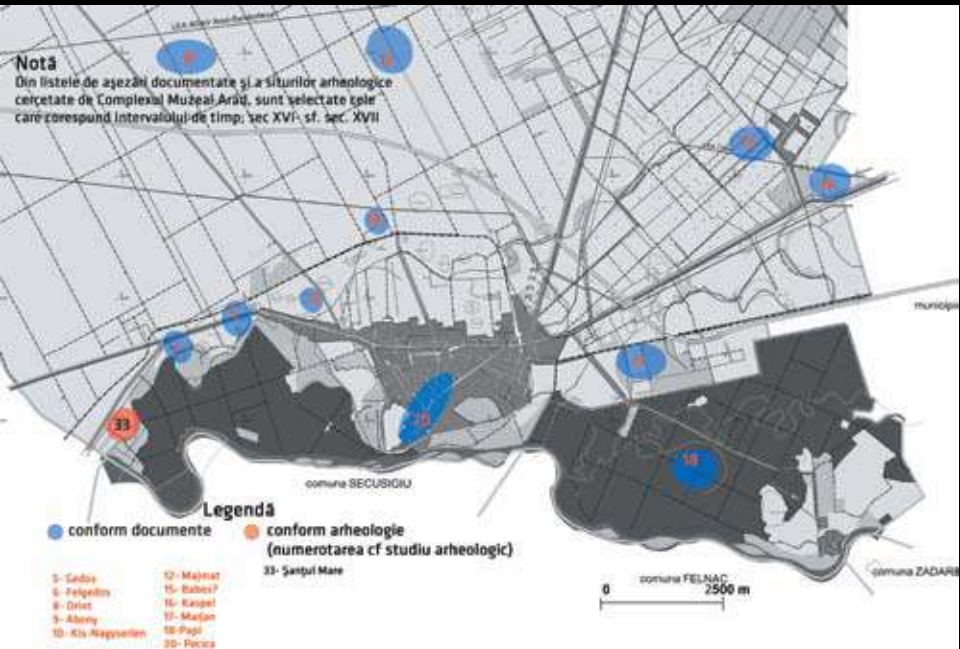
Bodrogu Vechi, 2014

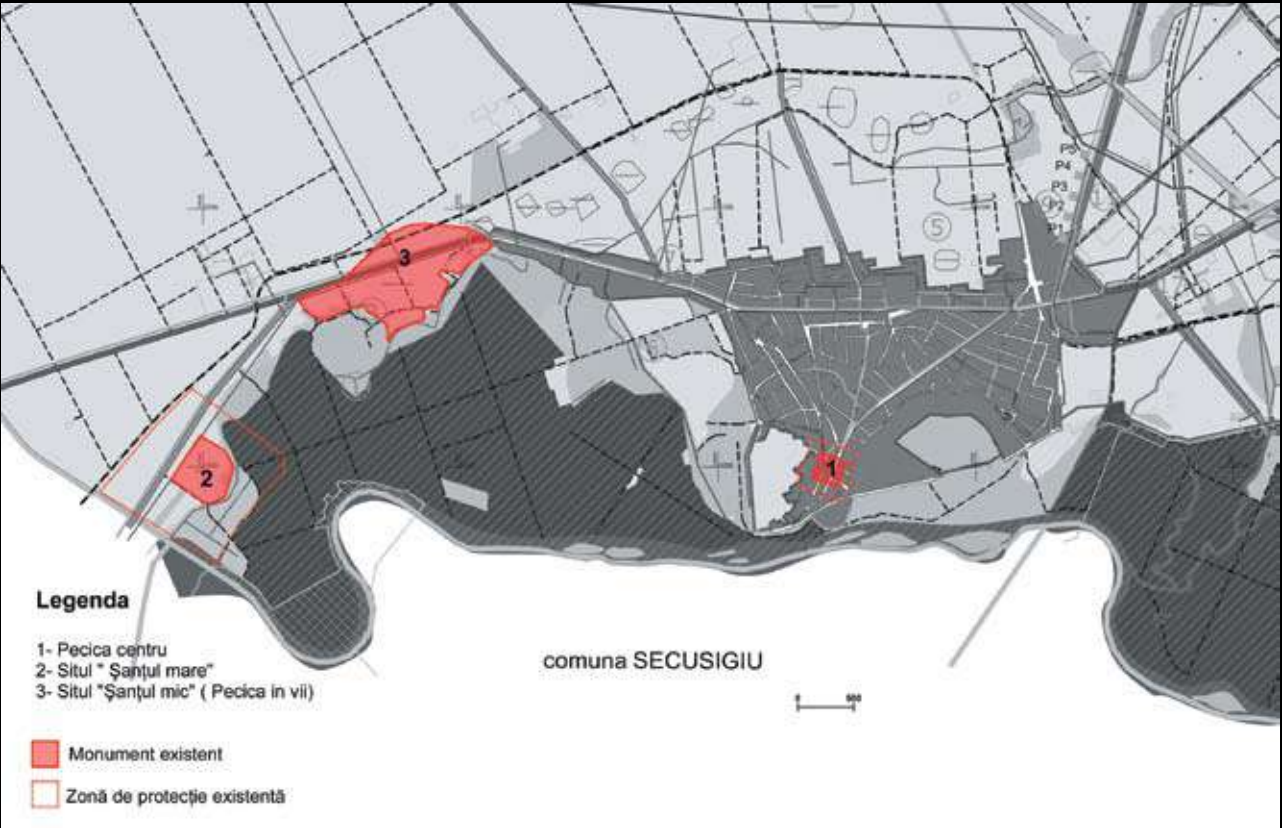
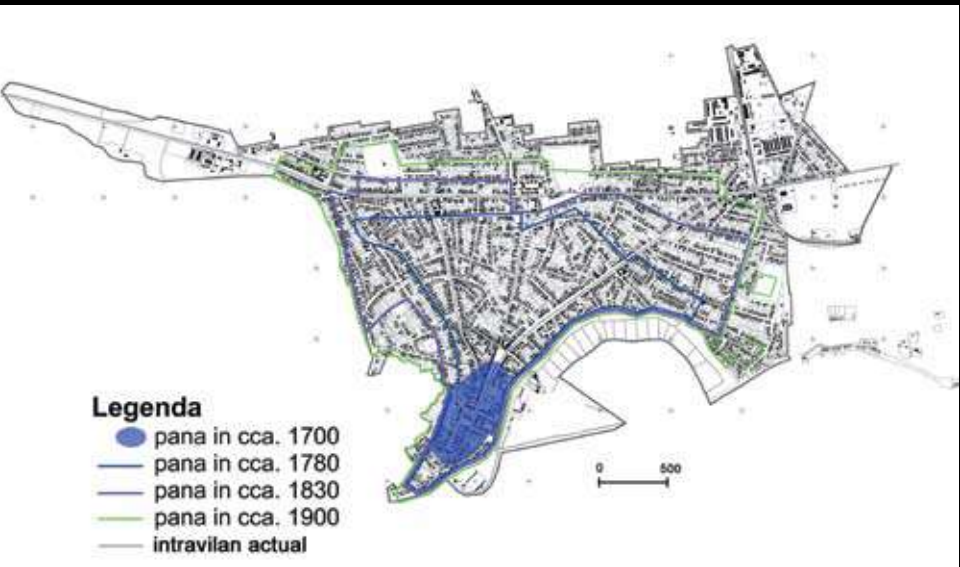
Zona Pecica- Bodrogu Vechi- evoluția habitatului în perioada medievală (secolele XI-XVI), până la începutul etapei otomane

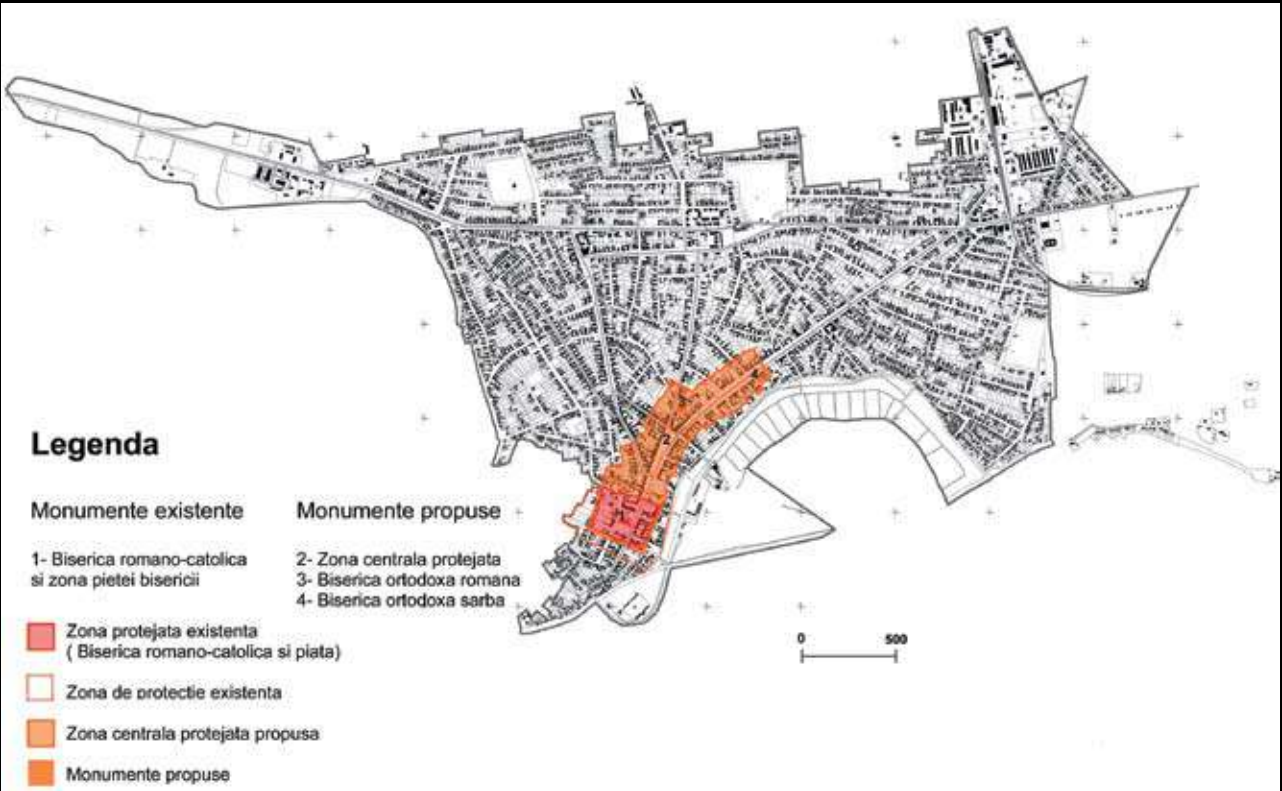
Zona Pecica- Bodrogu Vechi - evoluția habitatului în perioada medievală târzie (secolul XVI - sfârșitul secolului XVII), în etapa otomană

Evoluția așezării Pecica până astăzi

Cartarea monumentelor existente din zona Pecica

Cartarea monumentelor propuse în intravilanul Pecica